

ΙΟΝΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ “ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ *ΑΛΜΠΑΤΡΟΣ*”

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ: ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ ΙΩΑΝΝΑ ΕΛΕΝΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: I2020101

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ANNA

ΚΕΡΚΥΡΑ 2024

Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η λογοτεχνία είναι μια από τις καλές τέχνες που χρησιμοποιεί ως εκφραστικό μέσο τον λόγο. Λογοτεχνικό έργο είναι ένα γραπτό κείμενο, πεζό ή έμμετρο, που δεν έχει καμία σχέση με τον κλάδο της Επιστήμης. Ο σκοπός της λογοτεχνίας είναι πολύπλοκος και αρκετές φορές δεν είναι και κατανοητός. Συνδέει τους ανθρώπους μέσω της φαντασίας, της γλώσσας και της αισθητικής ενώ ενώνει διαφορετικές εποχές, κουλτούρες και ανθρώπους μέσα από τις λέξεις και τις ιστορίες που δημιουργεί. Η λογοτεχνία αποτελεί ένα πολύτιμο παράθυρο σε εποχές και κουλτούρες που μπορεί να βρίσκονται μακριά από τη δική μας εμπειρία, τόσο χρονικά όσο και γεωγραφικά. Μέσα από τα κείμενα, τους χαρακτήρες και τις αφηγήσεις, μας επιτρέπει να γνωρίσουμε τα ήθη, τις αξίες και τις προκλήσεις μιας άλλης εποχής ή κοινωνίας. Παράλληλα, προσφέρει βαθύτερη κατανόηση του ανθρώπινου συναισθήματος και της συλλογικής εμπειρίας, ενώ λειτουργεί ως γέφυρα που μας φέρνει πιο κοντά σε διαφορετικές κουλτούρες, ενισχύοντας την ενσυναίσθηση και τον σεβασμό για την πολυμορφία της ανθρώπινης ζωής.

Το μυθιστόρημα *Αλμπατρος* της Σώτης Τριανταφύλλου κυκλοφόρησε το 2003 και αποτελεί ένα πολυεπίπεδο έργο που συνδυάζει ιστορικά γεγονότα, φιλοσοφικές αναζητήσεις και βαθιές ανθρώπινες ιστορίες στη Βρετανία του 19ου και 20ου αιώνα. Κινείται στο μεταίχμιο δύο αιώνων όπου συνέβησαν γεγονότα που καθόρισαν την πορεία του Δυτικού πολιτισμού (ο Μεγάλος πόλεμος, ο πόλεμος των Μπόερς, το κίνημα των σουφραζετών)

Ακολουθούμε την Ιστορία του Έντμουντ και της Μόλλυ, καθώς και των οικογενειών και φίλων τους, μέσα από τις κοινωνικές ανισότητες, τις αναταραχές για κοινωνικά και πολιτικά προνόμια, την άνοδο μιας νέας εποχής και την πτώση της παλιάς, καθώς και για το κίνημα των Σουφραζετών και τις πολιτικές της Αγγλίας απέναντι στις αποικίες της.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Θέμα της παρούσας πτυχιακής εργασίας αποτελούν οι ανισότητες στη Μεγάλη Βρετανία από το 1880 μέχρι και τις αρχές του Α΄ παγκοσμίου πολέμου μέσα από το μυθιστόρημα “*Αλμπατρός*” και η εξέταση των κοινωνικών κινημάτων που γεννήθηκαν μέσα από αυτές. Σκοπός είναι ο εντοπισμός και η κατανόηση των κοινωνικών, ιδεολογικών και πολιτικών αντιλήψεων της εποχής και πως αυτά οδήγησαν στην ανάδειξη αρκετών ριζοσπαστικών κινημάτων όπως αυτό του Εργατικού κινήματος, το κίνημα των Σουφραζετών, η άνοδος του σοσιαλισμού και το ρεύμα των φιλελευθέρων αντικατοπτρίζουν την κοινωνική και πολιτική αναταραχή και την πίεση για αλλαγές στη Βρετανία.

Για την καλύτερη κατανόηση του όρου “κοινωνία” στην εισαγωγή θα αναφέρουμε τις θεωρίες φιλοσόφων και κοινωνιολόγων σχετικά με την κοινωνία, όπως του Perrie Bourdieu, Karl Marx, Emile Durkeim και Max Weber. Επίσης, θα ασχοληθούμε με την θέση της γυναίκας σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία από την σκοπιά της Simone De Beauvoir.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναλύσουμε τις ανισότητες στο κοινωνικό επίπεδο και τις διαφορές τόσο στο τρόπο ζωής της ανώτερης με την κατώτερη τάξη, στις αντιλήψεις και τις συνήθειες τους. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναλύσουμε την θέση της γυναίκας και θα ακολουθήσουμε την πορεία της στον αγώνα για την απόκτηση των δικαιωμάτων της.

Τέλος, θα συνοψίσουμε τα συμπεράσματα των δυο κεφαλαίων και θα τα συγκρίνουμε με την κατάσταση στο σήμερα.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Κοινωνικά κινήματα, ανισότητες, γυναικεία θέση, δικαιώματα, αγώνες, προνομιούχα τάξη, εργατική τάξη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
1. Το χάσμα των στρωμάτων.....	10
1.1 Εργατική τάξη: Η ζωή, οι αντιλήψεις και οι δυσκολίες.....	12
1.2 Προνομιούχα τάξη: Ένας άλλος κόσμος και η πολιτική σκηνή	18
1.3 Πολιτικά κινήματα: Σύγκρουση συμφερόντων	24
2. Το ασθενές φύλο	30
2.1 Η θέση των γυναικών στην κοινωνική διαστρωμάτωση.....	31
2.2 Η αρχή του αγώνα και οι Σουφραζέτες	38
3. Ανακεφαλαίωση: Μια πιο θεωρητική ματιά η και η επίδραση των κινήματων στο σήμερα.....	44
Βιβλιογραφία.....	53
Σημειώσεις	54

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αν θέλαμε να εξηγήσουμε σε κάποιον τι είναι η κοινωνία θα λέγαμε ότι είναι ένα σύνολο ατόμων που ζουν σε μια οργανωμένη κοινότητα με κοινές αξίες, κανόνες και παραδόσεις. Οι άνθρωποι σε μια κοινωνία συνδέονται μέσω διαφόρων σχέσεων είτε οικογενειακών, είτε πολιτικών, οικονομικών ή πολιτισμικών. Επίσης οι κοινωνίες δεν μένουν στάσιμες αλλά εξελίσσονται ανά τους αιώνες. Η εξέλιξη αυτή επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, όπως η τεχνολογία, η οικονομία, οι πολιτισμικές αλλαγές, οι πολιτικές συνθήκες και οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Η σχέση των ατόμων μέσα στην κοινωνία καθώς και η εξέλιξη της έχει απασχολήσει και έχει μελετηθεί από αρκετούς φιλοσόφους με τον καθένα να παραθέτει την δικιά του οπτική.

Ο Karl Marx είχε σημαντική επίδραση στην κατανόηση της κοινωνίας και των κοινωνικών δομών. Η θεωρία του Marx βασίζεται στην ιδέα ότι η κοινωνία αποτελείται από διαφορετικές τάξεις που βρίσκονται σε συνεχή σύγκρουση λόγω των αντίθετων συμφερόντων τους. Η ιδέα αυτή είναι που οδηγεί στην θεμελιώδη έννοια της κοινωνικής θεωρίας του Marx αυτή της πάλης των τάξεων όπου ο κινητήριο μοχλός της εξέλιξης των κοινωνιών είναι οι συγκρούσεις των τάξεων λόγω διαφορετικών επιδιώξεων. Οι τάξεις ορίζονται βάσει της σχέσης τους με τα μέσα παραγωγής. Η εργατική τάξη (προλεταριάτο) κατέχει μόνο την εργατική της δύναμη, την οποία αναγκάζεται να πουλήσει για να επιβιώσει. Οι καπιταλιστές, οι οποίοι κατέχουν το κεφάλαιο και έχουν ως στόχο μόνο το κέρδος, εκμεταλλεύονται την εργατική τάξη αποσπώντας υπεραξία από την εργασία τους. Η υπεραξία, η οποία είναι η αξία που παράγεται από την εργασία αλλά δεν πληρώνεται στους εργάτες, είναι η πηγή κέρδους για τους καπιταλιστές. Η συγκέντρωση του πλούτου στα χέρια λίγων και η αυξανόμενη εκμετάλλευση της εργατικής τάξης καθώς και η διαρκής επιδίωξη της για καλύτερες συνθήκες εργασίας και δίκαιη αμοιβή, οδηγούν σε ένταση ταξικής πάλης. Ο Marx προέβλεπε ότι αυτή η ένταση θα

οδηγήσει σε μια προλεταριακή επανάσταση, όπου οι εργάτες θα ανατρέψουν τον καπιταλιστικό σύστημα και θα εγκαθιδρύσουν τη δικτατορία του προλεταριάτου, ένα μεταβατικό στάδιο προς την αταξική, κουμμουνιστική κοινωνία. Θα δούμε και στη συνέχεια ότι η θεωρία του Marx είναι πιο κοντά στο θέμα που θα αναλύσουμε σχετικά με το εργατικό κίνημα στη Βρετανία.ⁱ

Ο Weber εισήγαγε την έννοια της κοινωνικής δράσης, η οποία αναφέρεται στη δράση που καθοδηγείται από το νόημα που της αποδίδουν τα άτομα και η οποία επηρεάζεται από τους άλλους ανθρώπους. Η κατανόηση της κοινωνικής δράσης είναι κεντρική για την κατανόηση της κοινωνίας, καθώς οι άνθρωποι ενεργούν με βάση τις υποκειμενικές τους αντιλήψεις. Ο Weber διέκρινε τέσσερις βασικούς τύπους κοινωνικής δράσης. Την ορθολογική δράση με σκοπό, το άτομο ενεργεί με στόχο την επίτευξη συγκεκριμένων αποτελεσμάτων, κάνοντας λογικούς υπολογισμούς για τα μέσα που θα χρησιμοποιήσει. Πρόκειται για δράση όπου τα μέσα και οι σκοποί επιλέγονται ορθολογικά, με βάση την αποτελεσματικότητα. Ορθολογική δράση με αξία, το άτομο ενεργεί με βάση τις ηθικές, θρησκευτικές ή άλλες αξίες, ανεξάρτητα από τις συνέπειες. Η δράση κατευθύνεται από την πίστη ή την αφοσίωση σε ορισμένες αξίες. Παραδοσιακή δράση, καθοδηγείται από τις παραδόσεις, τις συνήθειες και τα έθιμα, το άτομο ενεργεί με έναν συγκεκριμένο τρόπο επειδή 'έτσι γίνεται πάντα', χωρίς να υπάρχει ιδιαίτερη σκέψη ή ορθολογική ανάλυση πίσω από την πράξη. Συναισθηματική δράση, καθοδηγείται από τα συναισθήματα και τις στιγμιαίες αντιδράσεις. Το άτομο ενεργεί με βάση τα πάθη, τις επιθυμίες ή τις συναισθηματικές κατάστασης της στιγμής. Θα δούμε και στη συνέχεια ότι η δράση με αξία φέρνει πολλές φορές σε σύγχυση το άτομο καθώς οι θρησκευτικές πεποιθήσεις δεν συνάπτουν με την ορθολογική σκέψη. Ειδικά την περίοδο που εξετάζουμε η σύγκρουση της θρησκείας με την νέα τάξη πραγμάτων φέρνει σε σύγχυση την κοινωνία ακόμα και σε διχασμό.ⁱⁱ

Ο Durkheim επικεντρώνεται στη μελέτη της κοινωνίας ως ένα σύνολο που αποτελείται από αλληλοσυνδεδεμένα μέρη, τα οποία συνεργάζονται για να διατηρήσουν την κοινωνική συνοχή και τάξη. Τα κοινωνικά γεγονότα αποτελούν έναν από τους πιο θεμελιώδεις και πρωτότυπους όρους στη κοινωνιολογία του Durkheim. Πρόκειται για ένα στοιχείο που μας βοηθά να κατανοήσουμε πώς η κοινωνία επιδρά στο άτομο. Τα κοινωνικά γεγονότα είναι οι τρόποι δράσης, σκέψης και αισθήματος που είναι εξωτερικοί προς το άτομο, αλλά ασκούν πάνω του επιβλητική δύναμη. Δηλαδή, πρόκειται για κανόνες και δομές που προϋπάρχουν του ατόμου και καθορίζουν τη συμπεριφορά του μέσα στη κοινωνία. Η πίεση που ασκούν πάνω στο άτομο μπορεί να είναι άμεση για παράδειγμα νομικών κυρώσεων ή έμμεση μέσω κοινωνικών

προσδοκιών. Ο Durkeim ανέπτυξε την έννοια των κοινωνικών γεγονότων για να τονίσει ότι η κοινωνία δεν είναι απλά το σύνολο των ατόμων που την απαρτίζουν. Ο όρος αυτός του επέτρεψε να μελετήσει την κοινωνία αντικειμενικά βλέποντας την ως ένα σύστημα κανόνων και θεσμών που επιβάλλονται στο άτομο.ⁱⁱⁱ

Ο Pierre Bourdieu επηρέασε βαθιά την κατανόηση των κοινωνικών δομών, της εξουσίας και της κουλτούρας. Οι θεωρίες του αναδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία διαμορφώνεται από τις ανισότητες, τις πρακτικές και τις σχέσεις εξουσίας. Μια από τις ευρέως αναφερόμενες έννοιες που αναπτύχθηκαν από τον Bourdieu ήταν η ιδέα του habitus. Το habitus είναι μια δομημένη και δομική οντότητα. Αντιπροσωπεύει ένα σύνολο διατάξεων, αντανakλαστικών και μορφών συμπεριφοράς που οι άνθρωποι αποκτούν μέσω της δράσης στη κοινωνία. Αντικατοπτρίζει τις διαφορετικές θέσεις που έχουν οι άνθρωποι στην κοινωνία, ανεξάρτητα από το αν για παράδειγμα προέρχονται από το περιβάλλον της αστικής τάξης ή της εργατικής. Το habitus είναι διαρκές και εσωτερικευμένο, δηλαδή δεν

είναι απλώς ένα σύνολο συνειδητών σκέψεων αλλά βαθιά ενσωματωμένες συνήθειες και αντιλήψεις. Αν και είναι σχετικά σταθερό μπορεί να αλλάξει με την πάροδο του χρόνου, επηρεαζόμενο από νέες εμπειρίες και αλλαγές στο κοινωνικό περιβάλλον. Με λίγα λόγια η ιδέα αυτή είναι ένας τρόπος να κατανοήσουμε πως οι κοινωνικές συνήθειες και οι προσωπικές εμπειρίες συνδυάζονται για να επηρεάσουν τον τρόπο που λειτουργούμε και αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο.^{iv}

Η κοινωνία, ως σύνολο ανθρωπίνων σχέσεων και δομών, διαμορφώνεται από τις αξίες, τους θεσμούς και τους ρόλους. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση της γυναίκας, καθώς αντανakλά όχι μόνο τις κοινωνικές προσδοκίες αλλά και τις βαθύτερες αντιλήψεις για την ισότητα, τη δικαιοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

“Έχοντας ανατραφεί από γυναίκες, στους κόλπους ενός γυναικείου κόσμου, ο φυσιολογικός προορισμός τους είναι ο γάμος, ο οποίος στην πραγματικότητα τις υποδουλώνει ακόμα και σήμερα στον άνδρα”.^v Η φράση αυτή μας δίνει να καταλάβουμε πολλά για την θέση της

γυναίκας μέσα στη κοινωνία. Αρχικά σύμφωνα με την De Beauvoir “γυναίκες δεν γεννιόμαστε αλλά γινόμαστε” καθώς αυτό που καθορίζει την διάκριση των φύλων δεν είναι τα γεννητικά όργανα του ατόμου αλλά η ανατροφή του. Για παράδειγμα, κατά την διάρκεια της παιδικής ηλικίας και τα δυο φυλά εκδηλώνουν τις ιδίες συμπεριφορές και περιέργειες σε σχέση με το σώμα τους και το περιβάλλον τους δέχονται διαφορετικά ερεθίσματα. Το αγόρι από τα ερεθίσματα που παίρνει από τον πατέρα του σε ότι έχει να κάνει με το αντρικό μόριο τον κάνει να νομίζει ότι είναι ανώτερος επειδή έχει κάτι που το θηλυκό δεν έχει ενώ στο θηλυκό δημιουργείται ένα αίσθημα ζήλιας προς την βιολογική λειτουργία αυτή της ούρησης,^{vi} άλλωστε πόσες φορές έχουμε σκεφτεί ότι θα θέλαμε και εμείς να ουρούμε τόσο εύκολα όσο οι άνδρες. Όσο το θηλυκό μεγαλώνει αντιλαμβάνεται την ιεραρχία και την κυριαρχία του αρσενικού ήδη από το οικογενειακό περιβάλλον καθώς ο πατέρας της είναι ο αρχηγός του σπιτιού και μαθαίνει πως όλες οι “σημαντικές δουλειές” περνάνε από εκείνον. Ακόμα και η σχέση με την μητέρα αλλάζει από το αρσενικό στο θηλυκό.^{vii} Σύμφωνα με την De Beauvoir ο αρσενικό έχει όλες τις ελευθερίες δίχως κανένα περιορισμό ενώ το θηλυκό δέχεται κριτική για κάθε κίνηση της, για τα ρούχα της, την ψυχαγωγία της, τον τρόπο που κάθεται, που κινείται, που εκφράζεται, για τον κοινωνικό της περίγυρο. Η ίδια ξεκινάει να νιώθει κατώτερη του αρσενικού ήδη από την εφηβεία, όταν αρχίζει να αντιλαμβάνεται την διαφορετική τους σωματική διάπλαση και πως εκείνη υστερεί αρκετά. Το αγόρι περνάει πιο ομαλά την εφηβεία καθώς είναι συμφιλωμένος με το σώμα του και το αίσθημα της κυριαρχίας που τον διακατέχει ενώ η κοπέλα ξεκινάει να νιώθει εγκλωβισμένη στο ίδιο της το σώμα ενώ νιώθει αηδία και αποστροφή για την έμμηνο ρύση που είναι αναγκασμένη να αντιμετωπίζει κάθε μήνα. ^{viii}*‘Η νεαρή κοπέλα γίνεται ξαφνικά ένα πλάσμα που κερδίζει τη ζωή του δουλεύοντας’*, για να κερδίσει την θέση της στο σχολείο, στην οικογένεια, στη κοινωνία, το θηλυκό διαρκώς δουλεύει για να πετύχει και πολλές φορές δεν ανταμείβεται για αυτό, παλεύει για να δείξει ότι είναι κάτι παραπάνω από ένα θηλυκό που από καλή κόρη προορίζεται να γίνει καλή σύζυγος. Πολλές φορές όμως πέφτει και η ίδια στη παγίδα, θεωρεί ότι ο μόνος τρόπος για να σωθεί είναι να βρει το ταίρι της πιστεύοντας έτσι ότι θα σβηστούν όλες αυτές οι φωνές στο κεφάλι της που την κρίνουν και την γεμίζουν αμφιβολίες^{ix}. Ακόμα και στην ερωτική σχέση το θηλυκό έρχεται δεύτερο. Το αρσενικό βλέπει την γυναίκα σαν λεία ενώ ο ερωτισμός της γυναίκας είναι πιο πολύπλοκος και σύνθετος. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι η μετάβαση της από κορίτσι σε γυναίκα γίνεται βίαια και είναι ένα είδος βιασμού καθώς γίνεται με έναν απότομο τρόπο από τον οποίο το αρσενικό βγαίνει αλώβητο και του δίνεται η εντύπωση ότι κυριαρχεί στο θηλυκό ^x. Με λίγα λόγια, η De beauvoir εξετάζει, πως οι γυναίκες έχουν κατασκευαστεί ιστορικά ως το “άλλο” δηλαδή ως το κατώτερο φύλο σε σχέση με τους άντρες, οι οποίοι

αντιπροσωπεύουν την καθολική ανθρωπότητα. Μέσα από την ανάλυση των ρόλων που επιβάλλει στις γυναίκες - μητέρα, σύζυγο νοικοκυρά -αναδεικνύει πως αυτές οι ταυτότητες περιορίζουν την ελευθερία και την αυτενέργεια των γυναικών, εγκλωβίζοντάς τις σε μια ζωή υποτέλειας και εξάρτησης. Επίσης αναφέρεται στην έννοια της "υπαρξιακής ελευθερίας", ελευθερία, υποστηρίζοντας ότι οι γυναίκες, όπως και οι άνδρες, έχουν τη δυνατότητα να ξεφύγουν από τους παραδοσιακούς ρόλους και να επιδιώξουν την δική τους αυτοπραγμάτωση.^{xi} Ωστόσο αυτή η ελευθερία είναι κάτι που πρέπει να κατακτηθεί μέσα από τον αγώνα ενάντια στις κοινωνικές δομές που περιορίζουν τις επιλογές των γυναικών.

“Ολόκληρη η κοινωνική ιστορία δεν είναι τίποτα άλλο παρά η πάλη των τάξεων.”

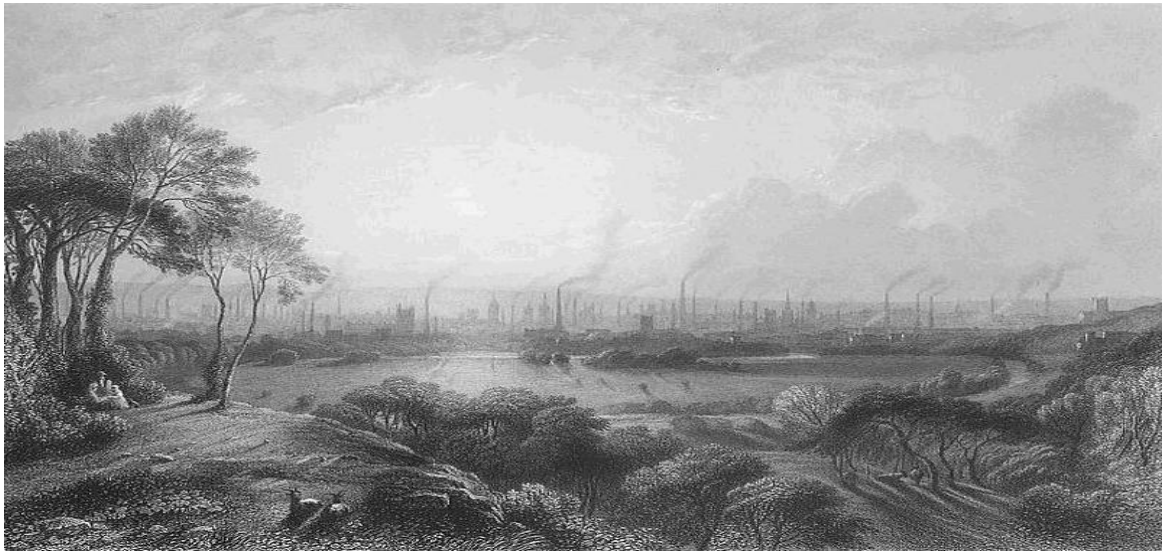
Karl Marx

1. Το χάσμα των στρωμάτων και το ιστορικό πλαίσιο

Το χάσμα των κοινωνικών στρωμάτων διαμορφώνεται και εξελίσσεται ανάλογα με τις ιστορικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες κάθε εποχής. Ήδη από την αρχαιότητα το κοινωνικό χάσμα ήταν έντονο, οι ελεύθεροι πολίτες είχαν πλήρη δικαιώματα, ενώ οι δούλοι και οι ξένοι δεν είχαν κανένα. Στη αρχαία Αθήνα, για παράδειγμα, μόνο οι ελεύθεροι άνδρες πολίτες είχαν δικαιώματα συμμετοχής στη πολιτική ζωή. Οι γυναίκες, οι δούλοι και οι μέτοικοι αποκλείονταν από πολλές δραστηριότητες και δικαιώματα.^{xiii} Οδεύοντας προς τον Μεσαίωνα, το κοινωνικό χάσμα ήταν ακόμα πιο διακριτό και βασιζόταν κυρίως στη φεουδαρχική δομή της κοινωνίας. Οι φεουδάρχες κατείχαν γη και εξουσία, ενώ οι αγρότες ήταν δεμένοι με τη γη και εξαρτιόνταν πλήρως από τους φεουδάρχες.^{xiii} Την περίοδο της αναγέννησης και του διαφωτισμού, οι αστοί άρχισαν να αποκτούν μεγαλύτερη ισχύ, ενώ οι ιδέες περί ισότητας και δικαιωμάτων των ανθρώπων αναδύθηκαν. Παρά την αύξηση της δύναμης των αστών, το χάσμα μεταξύ ευγενών και των “κοινών” ανθρώπων παρέμεινε σημαντικό. Οι πλούσιοι έμποροι και τραπεζίτες έγιναν ισχυροί, αλλά οι αγρότες συνέχισαν να ζουν σε δύσκολες συνθήκες. Η βιομηχανική επανάσταση διεύρυνε το κοινωνικό χάσμα με τη δημιουργία της εργατικής τάξης και της αστικής τάξης.^{xiv} Οι βιομήχανοι και οι επιχειρηματίες συγκέντρωσαν πλούτο και εξουσία, ενώ οι εργάτες ζούσαν σε κακές συνθήκες εργασίας και φτώχειας. Η ανισότητα αυτή οδήγησε σε κοινωνικές αναταραχές, όπως οι εργατικές εξεγέρσεις και η ανάπτυξη των σοσιαλιστικών ιδεολογιών ^{xv}. Αυτές οι εξελίξεις σχετίζονται με την Ιστορία του Δυτικού κόσμου καθώς δεν ισχύουν όλα αυτά οικουμενικά.

Η Βρετανία του 1880, όπου διαδραματίζεται και το μυθιστόρημα, βρισκόταν σε μια περίοδο σημαντικών κοινωνικών αλλαγών, καθώς η βιομηχανική επανάσταση είχε ήδη επηρεάσει βαθιά την κοινωνία και την οικονομία. Η βιομηχανική επανάσταση ήταν σε πλήρη εξέλιξη, μεταμορφώνοντας την οικονομία από αγροτική σε βιομηχανική. Οι πόλεις μεγάλωναν ταχύτατα καθώς οι άνθρωποι μετακινούνταν από την ύπαιθρο για να εργαστούν στα εργοστάσια. Το Λονδίνο και άλλες βιομηχανικές πόλεις, όπως το Μάντσεστερ και το Μπέρμιγχαμ, γνώριζαν μεγάλη ανάπτυξη αλλά και κοινωνικές ανισότητες. Το εργατικό δυναμικό αποτελούνταν κυρίως από άνδρες, γυναίκες και παιδιά που εργάζονταν σε σκληρές συνθήκες για πολλές ώρες και με χαμηλούς μισθούς. Οι συνθήκες εργασίας ήταν συχνά

επικίνδυνες και η παιδική εργασία ήταν ευρέως διαδεδομένη. Οι φτωχογειτονιές στις πόλεις ήταν πυκνοκατοικημένες και ανθυγιεινές. Αυτό οφειλόταν στην μαζική αστικοποίηση.

Πέρα από το κοινωνικό, η Βρετανία χαρακτηρίστηκε και από σημαντικές εξελίξεις στο πολιτικό πλαίσιο. Στο εσωτερικό του κράτους, μόλις είχαν γίνει εκλογές και την θέση στη πρωθυπουργία την είχε κερδίσει το Φιλελεύθερο ¹κόμμα αντικαθιστώντας το Συντηρητικό. Οι Συντηρητικοί² εκπροσωπούσαν τα συμφέροντα των αριστοκρατών και παραδοσιακών τάξεων, προώθησαν την αυτοκρατορία και τον εκσυγχρονισμό, αλλά με μια πιο προσεκτική προσέγγιση στη μεταρρύθμιση. Οι Φιλελεύθεροι μετεξελίχθηκαν σε ένα κόμμα που προωθούσε την κοινωνική πρόοδο και τις πολιτικές μεταρρυθμίσεις με ηγετικές προσωπικότητες, υποστήριζαν το ελεύθερο εμπόριο, τις συνταγματικές ελευθερίες και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

Η εξωτερική πολιτική της Βρετανίας χαρακτηρίστηκε από την προσπάθεια διατήρησης και ενίσχυσης της παγκόσμιας κυριαρχίας της, ιδιαίτερα σε σχέση με την αυτοκρατορία της και την ισορροπία δυνάμεων στην Ευρώπη. Συνέχισε να επεκτείνεται, κυρίως στην Αφρική και την Ασία, κατάκτησε νέα εδάφη όπως το Σουδάν και την Νιγηρία ενώ στην Ινδία η κυριαρχία της Βρετανίας ήταν σταθερή. Ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα που επηρέασαν πολύ την

¹ Κύριο πολιτικό κόμμα στη Βρετανία του 19ου αιώνα έως τις αρχές του 20ου αιώνα. Ιδρύθηκε επίσημα στα μέσα του 19ου αιώνα, αντικαθιστώντας το παραδοσιακό Κόμμα των Ουίγων

² γνωστό και ως Tories, είναι ένα από τα αρχαιότερα και κυριότερα πολιτικά κόμματα στη Βρετανία, εκπροσωπώντας τις αρχές του συντηρητισμού. Ιδρύθηκε τον 19ο αιώνα ως συνέχεια του παλαιού κόμματος των Τόρις, που υπερασπιζόταν την αριστοκρατία, την παράδοση και την μοναρχία

Βρετανία ήταν ο πόλεμος των Μποερς³. Η Βρετανία διεξήγαγε δύο πολέμους εναντίον των Μποερς στη Νότια Αφρική, με στόχο την εδραίωση της κυριαρχίας της στην περιοχή, ειδικά λόγω της σημασίας των αποθεμάτων χρυσού και διαμαντιών. Οι συγκρούσεις αυτές είχαν υψηλό κόστος, είχαν χαθεί πάρα πολλές ζωές ενώ οι Βρετανοί πολίτες είχαν κουραστεί με τις πολεμικές συγκρούσεις ενώ είχε προκληθεί και έντονη διεθνή κριτική, αλλά τελικά κατέληξε σε νίκη της Βρετανίας και την ενσωμάτωση των Μποερς στη Βρετανική Αυτοκρατορία.

Ένα ακόμα ζήτημα που απασχολούσε την Βρετανία εκείνη την περίοδο ήταν το Ιρλανδικό ζήτημα. Με αυτό τον όρο αναφερόμαστε σε μια σειρά από πολιτικές, κοινωνικές και θρησκευτικές διαμάχες μεταξύ της Βρετανίας και της Ιρλανδίας, που κορυφώθηκαν κατά τον 19ο και 20ο αιώνα. Αυτές οι διαμάχες περιλάμβαναν την επιθυμία πολλών Ιρλανδών για ανεξαρτησία από την βρετανική κυριαρχία, καθώς και τη σύγκρουση μεταξύ των καθολικών και των προτεσταντών στην Ιρλανδία. Στα τέλη του 19ου αιώνα μέσα στη Βρετανία δημιουργήθηκε το Ιρλανδικό κόμμα που πάλευε για την ανεξαρτησία της Ιρλανδίας στο εσωτερικό της Βρετανίας.

1.1 Εργατική τάξη: Η ζωή, οι αντιλήψεις και οι δυσκολίες

Η ζωή της εργατικής τάξης στη Βρετανία του 19ου αιώνα ήταν ιδιαίτερα δύσκολη και γεμάτη προκλήσεις. Η βιομηχανική επανάσταση έφερε ραγδαία αστικοποίηση, καθώς οι άνθρωποι εγκατέλειπαν τις αγροτικές περιοχές για να εργαστούν στις πόλεις, όπου η βιομηχανίες και τα εργοστάσια προσέφεραν πολλές θέσεις εργασίας. Ωστόσο, αυτή η μαζική μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα είχε ως αποτέλεσμα τον υπερπληθυσμό και την εξαιρετικά άσχημη ποιότητα ζωής. Οι εργατικές οικογένειες ζούσαν σε πολυπληθείς, υποβαθμισμένες περιοχές, γνωστές ως “slums⁴”. Τα σπίτια ήταν συχνά μικρά, κατασκευασμένα πρόχειρα και από φθηνά υλικά. Οι οικίες αυτές ήταν γεμάτες από υγρασία και δεν είχαν κατάλληλη μόνωση για το κρύο ή την ζέστη. Συχνά, ολόκληρες οικογένειες, με 4-6 άτομα ή και περισσότερα ζούσαν σε ένα ή δύο δωμάτια. Τα σπίτια ήταν τόσο κοντά το ένα στο άλλο που σπάνια υπήρχε επαρκής αερισμός ή φυσικό φως.^{xvi} Το βιβλίο που μελετάμε μας επιβεβαιώνει πως όλες οι οικογένειες

³ Ήταν απόγονοι των Ολλανδών, Γερμανών και Γάλλων αποίκων που εγκαταστάθηκαν στη Νότια Αφρική κατά την διάρκεια του 17ου και του 18ου αιώνα. Η λέξη “Μποερς” προέρχεται από την ολλανδική λέξη “boer” που σημαίνει “αγρότης”, καθώς οι περισσότεροι από αυτούς ασχολούνταν με την γεωργία.

⁴ πυκνοκατοικημένες αστικές περιοχές που χαρακτηρίζονται από φτώχεια, χαμηλό επίπεδο υποδομών και ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης

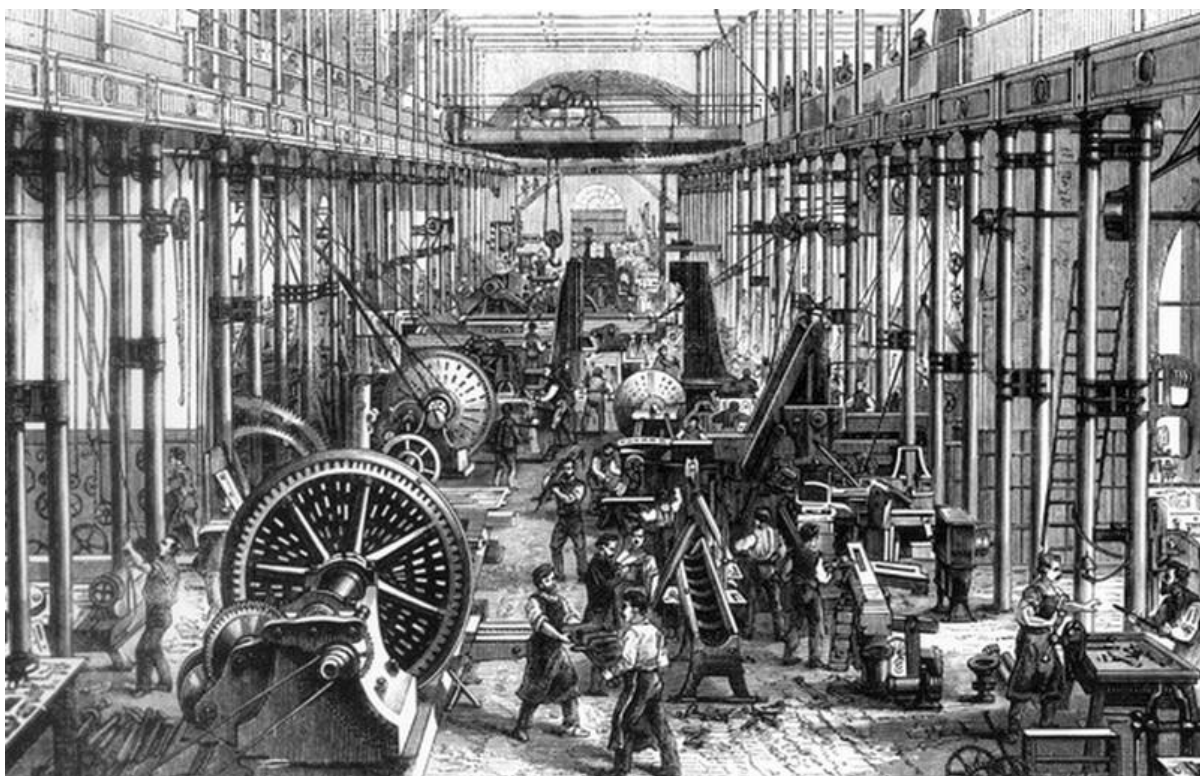
αποτελούνταν από μεγάλο αριθμό παιδιών ενώ η διαβίωση τους ήταν εξαιρετικά δύσκολη, “οι Μερρικ έχουνε τέσσερα παιδιά ενώ είναι και οι ίδιοι παιδιά...και χήρα του Σκοτ μεγαλώνει μονάχη της καμμιά δεκαριά” και πολλά από τα παιδιά όχι απλά δεν είχαν δικό τους δωμάτιο δεν είχαν ούτε κρεβάτι για να κοιμηθούν. “Κοιμόταν σε πρόχειρο κρεβάτι φτιαγμένο από δυο καρέκλες”.^{xvii} Η έλλειψη κατάλληλων υποδομών ήταν ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα. Το σπίτι των Μερρικ ήταν ετοιμόρροπο με ένα μονάχα παράθυρο σκεπασμένο με κουρέλια.^{xviii} Οι περισσότερες κατοικίες δεν διέθεταν αποχετευτικό σύστημα ή καθαρές παροχές νερού, για να φέρουν νερό στο σπίτι συνήθως πήγαινε κάποιος από την οικογένεια και μάζευαν από ένα πηγάδι ενώ πλενόντουσαν με το νερό που μάζευαν από τις βροχές. Οι τουαλέτες ήταν κοινόχρηστες και εξωτερικές, συχνά υπήρχε μια για πολλές οικογένειες, και οι συνθήκες σε αυτές ήταν απαράδεκτες με αποτέλεσμα την διάδοση μολυσματικών ασθενειών. Η απομάκρυνση των αποβλήτων ήταν ανεπαρκής και συχνά τα σκουπίδια συσσωρεύονταν στους δρόμους. Τα ακάθαρτα νερά και τα λύματα συνήθως διοχετεύονταν σε κοντινούς ποταμούς ή χαντάκια, τα οποία σύντομα γινόντουσαν εστίες μόλυνσης. Αυτές οι συνθήκες, σε συνδυασμό με την χαμηλή κατάρτιση και γνώση που υπήρχε στη ιατρική, συνέβαλαν στην εξάπλωση ασθενειών όπως η χολέρα, η δυσεντερία και η φυματίωση, με αποτέλεσμα η παιδική θνησιμότητα να είναι εξαιρετικά υψηλή^{xix}. “ Η Σύνθια πέθανε από φθίση προτού κλείσει τα οχτώ....Η μικρή Γκλυνις ήταν άρρωστη σ όλη της την ζωή, στην αρχή έπαθε δυσεντερία, έπειτα γρίπη, στη συνέχεια πυρετό χωρίς όνομα, έπειτα οστρακιά”^{xx}. Αυτό το απόσπασμα μας βοηθάει να αντιληφθούμε σε μεγάλο βαθμό την δυσκολία επιβίωσης των παιδιών. Η διατροφή τους ήταν επίσης φτωχή και ανεπαρκής. Βασιζόταν σε φθηνά, κακής ποιότητας, τρόφιμα όπως ψωμί, πατάτες και σπανιότερα λίγο κρέας. Η έλλειψη φρέσκων φρούτων και λαχανικών σε συνδυασμό με τις κακές συνθήκες υγιεινής τους έκανε ακόμα περισσότερο ευάλωτους σε ασθένειες.^{xxi}

Οι συνθήκες των αντρών της εργατικής τάξης στη Βρετανία του 19ου αιώνα, διαμορφώθηκαν από το σκληρό και απαιτητικό περιβάλλον στο οποίο ζούσαν και εργάζονταν. Η βιομηχανική επανάσταση είχε δημιουργήσει νέες εργασιακές συνθήκες με μακρές ώρες εργασίας σε εργοστάσια, ορυχεία κάτω από επικίνδυνες και ανθυγιεινές συνθήκες. Αυτή η καθημερινότητα διαμόρφωσε όχι μόνο τις εργασιακές τους πρακτικές αλλά και τις κοινωνικές και πολιτιστικές τους συνθήκες. Οι άνδρες της εργατικής τάξης δούλευαν συνήθως 12 έως 16 ώρες την ημέρα, 6 ημέρες την εβδομάδα, με ελάχιστο ελεύθερο χρόνο^{xxii}. Η εργασία τους ήταν σωματικά εξαντλητική και συχνά επικίνδυνη, κάτι που οδήγησε σε υψηλά ποσοστά ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών. Η εργασία σε εργοστάσια, ορυχεία και κατασκευαστικά έργα

απαιτούσε εξειδίκευση και επιμονή, ενώ η αμοιβή ήταν συχνά χαμηλή, με αποτέλεσμα οι οικογένειες να ζουν στα όρια της φτώχειας. Οι συνθήκες μέσα στα εργοστάσια ήταν απάνθρωπες. Οι εγκαταστάσεις ήταν σκοτεινές, γεμάτες σκόνη και αέρα γεμάτο από τοξικά σωματίδια, που συχνά προκαλούσαν αναπνευστικά προβλήματα στους εργάτες. Ο θόρυβος από τα μηχανήματα ήταν εκκωφαντικός, με αποτέλεσμα πολλοί εργάτες να υποφέρουν από προβλήματα ακοής. Οι συνθήκες υγιεινής ήταν ανύπαρκτες και τα εργοστάσια ήταν γεμάτα ακαθαρσίες.

Τα εργατικά ατυχήματα ήταν συχνά, καθώς οι μηχανές ήταν μεγάλες, περίπλοκες και επικίνδυνες. Δεν υπήρχαν επαρκή μέτρα ασφαλείας και οι εργάτες έπρεπε να εργάζονται κοντά σε μηχανήματα που μπορούσαν εύκολα να τους τραυματίσουν σοβαρά ή ακόμα και να τους σκοτώσουν. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των κλωστοϋφαντουργείων, όπου τα παιδιά συχνά δούλευαν κοντά σε μηχανές ύφανσης με κινούμενα μέρη που μπορούσαν να τους τραβήξουν τα ρούχα και να προκαλέσουν σοβαρούς τραυματισμούς.^{xxiii} Οι μισθοί των εργατών ήταν εξαιρετικά χαμηλοί και δεν επαρκούσαν για την κάλυψη των βασικών αναγκών της οικογένειας. Οι άνδρες έπαιρναν μεγαλύτερους μισθούς από τις γυναίκες ενώ τα παιδιά πληρώνονταν ελάχιστα, παρά την εξίσου απαιτητική εργασία που έκαναν. Δεν υπήρχε καμία μορφή κοινωνικής ασφάλισης ή προστασίας για τους εργαζομένους, αν ένας εργάτης τραυματιζόταν και δεν μπορούσε να εργαστεί έχανε το εισόδημα του.^{xxiv} Η πειθαρχία στα εργοστάσια ήταν αυστηρή και συχνά απάνθρωπη. Οι εργοδότες και οι επιστάτες επέβαλλαν σκληρές τιμωρίες για κάθε μικρό παράπτωμα ή για οποιαδήποτε μείωση της παραγωγικότητας. Οι καθυστερήσεις, η κόπωση ή η παραμικρή αστοχία μπορούσαν να οδηγήσουν σε πρόστιμα, μειώσεις μισθών ή ακόμα και απολύσεις. Οι εργάτες δεν είχαν κανένα περιθώριο να αντιδράσουν καθώς η προσφορά εργασίας ήταν πολύ μεγαλύτερη από τη ζήτηση και η ανεργία ήταν ένας συνεχής φόβος.

Η καθημερινή ζωή μέσα στα εργοστάσια είχε σοβαρές κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις στους εργάτες. Η συνεχής καταπόνηση, η έλλειψη ξεκούρασης και η σωματική εξάντληση οδηγούσαν σε κατάρρευση της υγείας, ενώ η απουσία ελεύθερου χρόνου διέλυε τις κοινωνικές και οικογενειακές σχέσεις. Πολλοί εργάτες έπεφταν σε κατάθλιψη, αλκοολισμό ή άλλες μορφές ψυχικής ασθένειας, προσπαθώντας να ξεφύγουν από τη ζοφερή πραγματικότητα της καθημερινής τους ζωής.^{xxv}

Πηγη φωτογραφικου υλικού : Γιατι έγινε στην Αγγλια η Βιομηχανικη Επανασταση

Ο ελεύθερος χρόνος ήταν περιορισμένος, αλλά οι άντρες τις αξιοποίησαν κυρίως σε χώρους, όπως παμπ και λέσχες. Οι παμπ αποτελούσαν τον πυρήνα της κοινωνικής ζωής, όπου οι άντρες συναντιόντουσαν μετά τη δουλειά για να πιούν μύρα να συζητήσουν τα νέα της ημέρας και να χαλαρώσουν. Το αλκοόλ ήταν μια δημοφιλής μορφή διασκέδασης και συχνά ένας τρόπος διαφυγής από τη σκληρή πραγματικότητα. Ο Γιάρροου, ο πατέρας της μιας από τις δυο πρωταγωνιστικές οικογένειες από το μυθιστόρημα, ήταν ιδιοκτήτης μιας μπυραρίας, εκεί μαζευόταν πάρα πολύ κόσμος, πίνανε κυρίως τζιν που το έφτιαχναν μόνοι τους και συζητήσουν διαφορά θέματα, είτε πολιτικά, είτε ιστορίες που είχαν ακούσει, θέματα που τους απασχολούσαν από την επικαιρότητα, φαινόταν σαν να ήταν ένα μέσο διαφυγής από τις δυσκολίες της ημέρας. Το πρωί σύχναζαν άνεργοι και ταξιδιώτες, κομπογιαννίτες και το βράδυ μεροκαματιάρηδες, σταβλίτες, σιδηροδρομικοί, πωλητές και επαρχιώτες.^{xxvi} Επίσης συμμετείχαν και σε άλλες μορφές αναψυχής, όπως οι αγώνες πάλης, τα αθλήματα και η παρακολούθηση παραστάσεων ή τσίρκο. Οι Κυριακές και οι επίσημες αργίες ήταν ευκαιρίες για εξόδους στην εξοχή ή συμμετοχή σε τοπικά πανηγύρια και αγορές.^{xxvii} Στην οικογενειακή ζωή οι άντρες της εργατικής τάξης συνήθως θεωρούνταν οι κύριοι προστάτες και οικονομικοί πάροχοι, αν και η οικονομική ανασφάλεια σήμαινε ότι πολλές φορές και οι γυναίκες με τα παιδιά εργάζονταν για να στηρίξουν την οικογένεια. Ο πατριαρχικός ρόλος τους τους έδινε

αυξημένη εξουσία μέσα στο σπίτι, αλλά η καθημερινή κούραση και οι οικονομικές πιέσεις συχνά οδηγούσαν σε εντάσεις και δυσκολίες.^{xxviii} Βέβαια, ο Γιάρροου αν και σε αρκετά σημεία φαίνεται να μην θυμάται τα παιδιά του ή να μην γνωρίζει της ανάγκες στους, εμφανίζεται να νοιάζεται με τον δικό του τρόπο, όταν γραφεί την μικρή, την Μόλλυ, στο σχολείο που όλο ζητούσε^{xxix} ή όταν η γυναίκα του, η Φύλλις έπεσε σε μελαγχολία προσπαθούσε να καταλάβει γιατί της συμβαίνει αυτό και ανησυχούσε για εκείνη και όταν εκείνη πέθανε σκεφτόταν αθώα ότι αν της είχε πάρει αυτές τις παντόφλες που ήθελε θα της είχε φτιάξει την διάθεση^{xxx}. Η θρησκεία διαδραμάτιζε επίσης σημαντικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων προσφέροντας τόσο πνευματική υποστήριξη όσο και μια αίσθηση κοινότητας. Πολλοί εργάτες συμμετείχαν σε θρησκευτικές τελετές και δραστηριότητες, ενώ οι εκκλησίες συχνά αποτελούσαν χώρους κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης,^{xxxi} αν και όπως θα δούμε και στην συνέχεια ο θεσμός την θρησκείας έχει αρχίσει να δέχεται κριτική και κάποιοι να την απαξιώνουν πλήρως, ο Γιάρροου συγκεκριμένα σε αρκετά σημεία στο βιβλίο εμφανίζεται να περιφρονεί τον θεσμό της εκκλησίας καθώς θεωρεί ότι εκμεταλλεύονται τον κόσμο για δικά τους συμφέροντα ενώ κατηγορεί έμμεσα και τον ίδιο τον θεό για τις κακουχίες που τους βρίσκουν *“Μα καλά ο θεός σου παίρνει τα παιδιά και εσύ τρέχεις να τον υπηρετήσεις”*^{xxxii}. Βέβαια ο λόγος που απαξίωνε την εκκλησία ήταν πως η ίδια εκκλησία τον έκρινε αμαρτωλό και ότι έχει βυθιστεί στην ακολασία καθώς για την εποχή εκείνη το αλκοόλ και η παρουσία σε παμπ και κλαμπ θεωρούταν αμαρτία.^{xxxiii} Η πολιτική συνείδηση των εργατών άρχισε να αναπτύσσεται σταδιακά, ιδιαίτερα με τη διάδοση των εργατικών συνδικάτων και την διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών εργασίας και αμοιβών.

Η εκπαίδευση των παιδιών της εργατικής τάξης, ήταν περιορισμένη και συνήθως κατώτερης ποιότητας, αντικατοπτρίζοντας τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής, καθώς η βιομηχανική επανάσταση άλλαξε ριζικά τη δομή της κοινωνίας. Οι οικογένειες αντιμετώπιζαν έντονες οικονομικές πιέσεις, γεγονός που επηρέαζε άμεσα την πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση για πολλά παιδιά. Η παιδική εργασία ήταν αναπόφευκτη. Πολλοί γονείς, αδυνατώντας να στηρίξουν οικονομικά τις οικογένειές τους μόνο με το δικό τους εισόδημα, έστελναν τα παιδιά τους να δουλέψουν από μικρή ηλικία, συχνά σε εργοστάσια. ορυχεία ή αγροτικές δουλειές. Η εργασία αυτή όχι μόνο περιόριζε τη δυνατότητα των παιδιών να πάνε σχολείο, αλλά επίσης θα εξέθετε σε επικίνδυνες και ανθυγιεινές συνθήκες. Από την οικογένεια του βιβλίου, κανένα αγόρι δεν είχε πάει σχολείο, ο μεγαλύτερος δούλευε σε μηχανουργείο ενώ τα άλλα δυο αγόρια βοηθούσαν τον πατέρα τους στο μαγαζί χωρίς να το επιθυμούν ιδιαίτερα^{xxxiv}. Ωστόσο υπήρχε αυξανόμενη συνειδητοποίηση της σημασίας της εκπαίδευσης

τόσο σε οργανώσεις όσο και την κυβέρνηση. Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, αναπτύχθηκαν διάφορες μορφές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τα παιδιά, όπως τα σχολεία της Κυριακής, τα οποία πρόσφεραν βασική εκπαίδευση κυρίως στη θρησκεία, αλλά και σε άλλα βασικά μαθήματα, όπως η ανάγνωση και η γραφή, σε αυτό το σχολείο μπορούσαν να εισαχθούν και κορίτσια. Αυτά τα σχολεία όμως λειτουργούσαν συνήθως μόνο την Κυριακή, αφήνοντας τα παιδιά να εργάζονται τις υπόλοιπες ημέρες της εβδομάδας. Τα λεγόμενα σχολεία εργασίας και οι σχολές αλληλεγγύης παρείχαν επίσης εκπαίδευση σε φτωχά παιδιά, συχνά με τη βοήθεια φιλανθρωπικών οργανώσεων και ιδιωτικών χορηγών. Αυτά τα σχολεία είχαν ως στόχο να προσφέρουν στα παιδιά βασικές δεξιότητες που θα μπορούσαν να τα βοηθήσουν να βρουν εργασία στο μέλλον. Παρόλα αυτά τα σχολεία αυτά ήταν ανεπαρκώς εξοπλισμένα. και στελεχωμένα, ενώ οι εκπαιδευτικοί τους δεν ήταν κάποια καλά καταρτισμένοι.

Σημαντικές νομοθετικές πρωτοβουλίες άρχισαν να εμφανίζονται στα μέσα του 19ου αιώνα, στο πλαίσιο της ευρύτερης προσπάθειας για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Ο νόμος για τα εργοστάσια του 1833 περιόρισε τις ώρες εργασίας των παιδιών στα εργοστάσια και απαιτούσε την παροχή βασικής εκπαίδευσης για μερικές ώρες την ημέρα. Ο νόμος για την εκπαίδευση του 1870, γνωστός και ως νόμος του Φόρστερ, δημιούργησε το πλαίσιο για την υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση, παρέχοντας μεγαλύτερη πρόσβαση στην εκπαίδευση για τα παιδιά της εργατικής τάξης. Η σταδιακή επέκταση της εκπαίδευσης έδωσε τη δυνατότητα στα παιδιά της εργατικής τάξης να αποκτήσουν βασικές δεξιότητες που θα μπορούσαν να τα βοηθήσουν να βελτιώσουν τις προοπτικές τους για το μέλλον, ωστόσο η ποιότητα της εκπαίδευσης παρέμεινε χαμηλή σε σχέση με τα πρότυπα που απολάμβαναν τα παιδιά των μεσαίων και ανώτερων τάξεων, διατηρώντας έτσι την κοινωνική ανισότητα. Αν και με νομό η εκπαίδευση ήταν πια υποχρεωτική, αρκετές οικογένειες δεν έστελναν τα παιδιά τους στο σχολείο, καθώς θεωρούσαν ότι απλά είναι χάσιμο χρόνου για εκείνα και ότι θα έπρεπε τα παιδιά ή να δουλεύουν ή να μένουν σπίτι και να βοηθάνε με τις αγγαρείες. Ακόμα, αν μια οικογένεια αποφάσιζε να στείλει τα παιδιά της στο σχολείο πολλές φορές η πρόσβαση ήταν δύσκολη, καθώς δεν υπήρχαν σχολεία στις γειτονιές οπότε ένα παιδί θα έπρεπε να κάνει ώρες διαδρομή για το σχολείο του. ^{xxxv}

Η παιδική εργασία ήταν ένα από τα πιο σκοτεινά κεφάλαια της εποχής. Τα παιδιά ήδη από πολύ μικρές ηλικίες εργάζονταν στα εργοστάσια, σε ορυχεία και άλλες επικίνδυνες δουλειές για να συνεισφέρουν στο εισόδημα της οικογένειας. Οι συνθήκες εργασίας τους ήταν συχνά χειρότερες από αυτές των ενηλίκων, καθώς εργάζονταν πολλές ώρες και έκαναν επικίνδυνες εργασίες για ελάχιστή αμοιβή. Οι εργοδότες εκμεταλλεύονταν τη μικρή τους ηλικία και τη

φυσική τους ευελιξία, επιβάλλοντας τους να εργάζονται σε δύσκολα προσβάσιμα σημεία, όπως στενά περάσματα σε ορυχεία ή σε μηχανήματα που απαιτούσαν λεπτούς χειρισμούς.^{xxxvi} Όπως ήδη αναφέραμε και παραπάνω, πολλές οικογένειες έβαζαν τα παιδιά τους να εργάζονται στα εργοστάσια, σε ταβέρνες και ορυχεία, όλα αυτά είχαν άσχημα αποτελέσματα στην υγεία των παιδιών, πολλά από αυτά παρουσίαζαν πονοκεφάλους, σπασμούς και ανέβαζαν πυρετό ενώ στο τέλος πέθαιναν και κανένας γιατρός δεν μπορούσε να εξηγήσει την ακριβή αιτία όπως η Γκλυνίς η μικρότερη αδελφή της οικογένειας η οποία πέθανε επειδή ο οργανισμός της είχε εκτεθεί σε υπερβολική ποσότητα μόλυβδου και κανένας γιατρός δεν το είχε καταλάβει μέχρι που ήταν πολύ αργά.^{xxxvii}

Αυτές οι δύσκολες συνθήκες οδήγησαν στην ανάπτυξη ενός αισθήματος αδικίας και εκμετάλλευσης ανάμεσα στους εργάτες. Ωστόσο, παρά τις αντιξοότητες, η εργατική τάξη ανέπτυξε μια ισχυρή αίσθηση κοινότητας και αλληλεγγύης, κυρίως μέσω των συνδικαλιστικών οργανώσεων που άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους από τα μέσα του 19ου αιώνα. Οι εργαζόμενοι ενώθηκαν για να διεκδικήσουν καλύτερες συνθήκες εργασίας και μισθολογικές αυξήσεις, κάτι που οδήγησε στη σταδιακή ενδυνάμωση του εργατικού κινήματος που θα μελετήσουμε παρακάτω.

1.2 Προνομιούχα τάξη: Ένας άλλος κόσμος και η πολιτική σκηνή

Η ζωή της ανώτερης τάξης στη Βρετανία ήταν έντονα επηρεασμένη από την κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη που χαρακτήρισε την Βικτωριανή εποχή. Η περίοδος αυτή, που πηρέ το όνομα της από τη βασίλισσα Βικτωρία, ήταν μια εποχή μεγάλων αλλαγών και καινοτομιών, αλλά η ανώτερη τάξη διατήρησε πολλά από τα παραδοσιακά στοιχεία που την χαρακτήριζαν για αιώνες. Κατείχαν τεράστιες περιουσίες και η ζωή τους ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τη γη και την αγροτική παραγωγή. Οι μεγάλες επαύλεις στην ύπαιθρο, συχνά

περιτριγυρισμένες από εκτεταμένα κτήματα, ήταν το σύμβολο του πλούτου και της ισχύος τους. Οι οικογένειες αυτές, συχνά αριστοκρατικές, είχαν τίτλους ευγενείας που συνδέονταν με σημαντική κοινωνική επιρροή.^{xxxviii} Ο πλούτος της ανώτερης τάξης προερχόταν κυρίως από τα έσοδα της γης, αλλά και από επενδύσεις σε βιομηχανίες, όπως η κλωστοϋφαντουργία, οι μεταλλευτικές επιχειρήσεις και το εμπόριο. Πολλές οικογένειες είχαν επίσης δεσμούς με την αποικιακή διοίκηση και απολάμβαναν μεγάλα κέρδη από τις αποικίες της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Η κοινωνική ζωή της ανώτερης τάξης ήταν γεμάτη από εκδηλώσεις και τελετές που ενίσχυσαν τη θέση τους στη κοινωνία. Οι χοροί, τα δείπνα, τα κυνήγια και οι επισκέψεις στα θέατρα και τις όπερες ήταν συχνά γεγονότα για την ελίτ⁵ της Βρετανίας. Η παρουσία τους σε τέτοιες εκδηλώσεις δεν ήταν απλώς θέμα απόλαυσης, αλλά και μέσο διατήρησης των κοινωνικών δεσμών και των συμμαχιών. Το τυπικό σαλόνι μιας βικτωριανής οικίας ήταν το κέντρο της κοινωνικής ζωής, όπου τα μέλη της οικογένειας και οι καλεσμένοι απολάμβαναν συζητήσεις, μουσική και καλλιτεχνικές παρουσιάσεις^{xxxix}. Οι γυναίκες της ανώτερης τάξης, αν και είχαν περιορισμένους ρόλους στη πολιτική και την οικονομία, ήταν οι κύριες υπεύθυνες για τη διατήρηση της κοινωνικής δικτύωσης και της φήμης της οικογένειας. Η ζωή της ανώτερης τάξης ήταν στενά συνδεδεμένη με την ύπαρξη και την εργασία του υπηρετικού προσωπικού. Σε κάθε μεγάλη οικία εργάζονταν δεκάδες υπηρέτες από οικονόμους και καμαριέρες μέχρι μάγειρες και κηπουρούς. Η σχέση με το προσωπικό ήταν αυστηρά ιεραρχική και η καθημερινή ζωή της ανώτερης τάξης βασιζόταν στην απρόσκοπτη λειτουργία αυτής της μηχανής.^{xl} Η Φαννυ είχε μπει στη δούλεψη των Μαθιουσάλντ, της οικογένειας της ανώτερης τάξης του μυθιστορήματος, από τα δεκαοκτώ της και ενώ η οικογένεια της φερόταν με απαξίωση, ο μοναχογιός της οικογένειας, ο Έντμουντ, της έτρεφε συμπάθεια και ακόμα του άρεσε να συζητά μαζί της και να της διαβάζει βιβλία.^{xli} Για την εποχή εκείνη, η κίνηση του Έντμουντ ήταν ριζοσπαστική καθώς έβρισκαν σκάνδαλο μέχρι και κάποιος να τρώει μαζί με τους υπηρέτες και θα μπορούσε να βλάψει σοβαρά το κύρος της οικογένειας.

Τα σπίτια τους ήταν εντυπωσιακές και πολυτελείς κατοικίες που αντανakλούσαν την κοινωνική θέση και τον πλούτο των ιδιοκτητών τους. Αυτά τα σπίτια δεν ήταν μόνο κατοικίες, αλλά και σύμβολα κοινωνικής επιρροής, κατασκευασμένα με τέτοιο τρόπο. Όστε να εντυπωσιάζουν τους επισκέπτες και να προσφέρουν την απόλυτη άνεση στους ενοίκους τους. Τα αρχοντικά και επαύλεις ομάδα της τάξης συχνά χτίζονταν σε μεγάλες εκτάσεις γης στην ύπαιθρο, ενώ στα αστικά κέντρα υπήρχαν πολυτελείς κατοικίες. Στις πιο περιζήτητες περιοχές

⁵ ο όρος αυτός αναφέρεται σε μια μικρή προνομιούχα ομάδα ανθρώπων που κατείχε δύναμη, εξουσία ή επιρροή σε ένα συγκεκριμένο τομέα όπως η πολιτική, η οικονομία, ο πολιτισμός ή η κοινωνία γενικότερα

η αρχιτεκτονική αυτών των σπιτιών ήταν συνήθως επηρεασμένη από διάφορα αρχιτεκτονικά ρεύματα, όπως τον κλασικό και τον προσωπικό αριθμό. Με επιβλητικές προσόψεις, μεγάλους κήπους και πολυτελείς εσωτερικούς χώρους στους εσωτερικούς χώρους κυριαρχούσαν οι λεπτομερειακή διακόσμηση με μεγαλοπρεπή σαλόνια, τραπεζαρίες, βιβλιοθήκες και αίθουσες χορού. Τα δωμάτια ήταν διακοσμημένα, με βαριά έπιπλα, πλούσια υφάσματα και έργα τέχνης, ενώ δεν έλειπαν τα περίτεχνα τζαμιά και οι πολυέλαιοι. Οι οικίες αυτές ήταν σχεδιασμένες και κοινωνικές εκδηλώσεις όπως δεξιώσεις και δείπνα. Ήταν σημαντικό μέρος της κοινωνικής ζωής τους. Επιπλέον, οι μεγάλες αυτές τις κατοικίες υποστηρίζονται από εκτεταμένα προσωπικό. Το προσωπικό αυτό κατοικούσε συνήθως σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους μέσα ή κοντά στην κύρια κατοικία.^{xlii} Οι Μαθιουσελντ ονόμαζαν το σπίτι Μαθουσαλα, επειδή υπήρχε εκεί από το 1422: ήταν το πρώτο μεγάλο αρχοντικό της περιοχής, ένας γοτθικός πύργος από όπου είχαν περάσει εκλεκτοί καλεσμένοι. Ήταν ένα ωραίο σπίτι γεμάτο άχρηστα, εύθραυστα αντικείμενα, καντηλιέρα, μπιμπελό, καθρέφτες και πορτραίτα με βαρυστόλιστες κορνίζες.^{xliii}

Πηγή φωτογραφίας : The Victorian Period Was a Time of Change

Οι άνδρες είχαν ένα ιδιαίτερο τρόπο ζωής που αντανakλούσε την κοινωνική τους θέση και τα οικονομικά τους προνόμια. Πολλοί κατείχαν μεγάλες εκτάσεις γης και η διαχείριση αυτών των κτημάτων ήταν μια σημαντική ασχολία. Η γη παρείχε εισόδημα από την γεωργία, την κτηνοτροφία και τις ενοικιάσεις, ενώ η φροντίδα των κτημάτων ήταν δείγμα της κοινωνικής τους θέσης.^{xliv} Ακόμα, η εμπλοκή με την πολιτική ήταν μια δημοφιλή δραστηριότητα για τους άνδρες, πολλοί εκ των οποίων κατείχαν θέσεις στο κοινοβούλιο ή συμμετείχαν στη διοίκηση της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η πολιτική δεν ήταν μόνο ένα πεδίο δράσης αλλά και ένας τρόπος για να επηρεάσουν τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις της χώρας. Επίσης συμμετείχαν συχνά σε κοινωνικές εκδηλώσεις όπως χορούς και επίσημες δεξιώσεις, αυτές οι δεξιώσεις ήταν

ζωτικής σημασίας για την εδραίωση και την ενίσχυση κοινωνικών σχέσεων και συμμαχιών. Οι ιδιωτικές λέσχες στο Λονδίνο και σε άλλες μεγάλες πόλεις ήταν κεντρικό σημείο συνάντησης για τους άνδρες της ανώτερης. Σε αυτές τις λέσχες μπορούσαν να συζητήσουν για πολιτικά και οικονομικά ζητήματα, να παίξουν χαρτιά ή απλά να περάσουν τον χρόνο τους σε ένα περιβάλλον αποκλειστικά με άνδρες.^{xliv} Ο κύριος Μαθιουσελντ περνούσε τα βράδια του στη λέσχη Πρατ όπου εκεί εμβάθυνε τα θέματα της Αυτοκρατορίας. Συχνά πρότεινε στον Έντμουντ να τον συνοδεύσει στη λέσχη ώστε να τον γνωρίσει σε σημαντικούς ανθρώπους, τραπεζίτες, χρηματιστές, πολιτικούς αλλά φοβόταν ότι θα τον εκθέσει ανεπανόρθωτα με τα πιστεύω και τις απόψεις του.^{xlvi} Ακόμα, πίστευε ότι κάθε άνδρας θα έπρεπε να έχει ένα λογικό χόμπι που να τον ξεκουράζει από την πίεση των επαγγελματικών και των οικογενειακών υποθέσεων, είτε αυτό ήταν κυνήγι ή ιππασία ή ακόμα και η απόκτηση ερωμένης.^{xlvii}

Η εκπαίδευση για τα παιδιά της ανώτερης τάξης ήταν πολύ διαφορετική από την εκπαίδευση των υπόλοιπων κοινωνικών στρωμάτων και χαρακτηριζόταν από μια ελίτ και αυστηρά διαχωριστική προσέγγιση. Τα παιδιά της ανώτερης τάξης συνήθως λάμβαναν την εκπαίδευσή τους σε ακριβά ιδιωτικά σχολεία. Τα λεγόμενα Public schools τα οποία στην πραγματικότητα ήταν αποκλειστικά για την ελίτ και όχι για το ευρύ κοινό. Τα πιο διάσημα από αυτά τα σχολεία ήταν το Eton college το οποίο είχε μακρά ιστορία. Τα σχολεία παρείχαν μια κλασική εκπαίδευση με έμφαση στα λατινικά και τα αρχαία ελληνικά, τη λογοτεχνία, τη ρητορική και τα μαθηματικά. Η εκπαίδευση ήταν προσανατολισμένη στην καλλιέργεια ηγετικών ικανοτήτων και στην προετοιμασία των μαθητών για τα πανεπιστήμια της Οξφόρδης και του Κέιμπριτζ, καθώς και υψηλές θέσεις στη δημόσια διοίκηση, το στρατό και την εκκλησία. Παράλληλα, οι αξίες της πειθαρχίας της σωματικής αντοχής και της υπακοής ήταν κεντρική στην εκπαίδευση των αγοριών.^{xlvi} Το σύστημα των εσωτερικών σχολείων προωθούν σε ένα τρόπο ζωής βασισμένο στην τάξη και ιεραρχία, αναπαράγοντας τις κοινωνικές δομές στις ανώτερες τάξεις. Ο Έντμουντ για παράδειγμα ήταν έξι χρόνια εσώκλειστος στο λύκειο και βρισκόταν στο πρώτο έτος στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ.^{xliv} Οι συμμετοχικές αθλητικές δραστηριότητες όπως το κρίκετ και το ράγκμπι, θεωρούνταν εξίσου σημαντική με τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα, καθώς προωθούσαν την ομαδικότητα, το όφελος και την αύξηση κύρους. Τα κορίτσια λαμβάνουν μια διαφορετική εκπαίδευση για την οποία θα μιλήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο. Με λίγα λόγια, η εκπαίδευση της ανώτερης τάξης αποτελούσε ένα σημαντικό παράγοντα διατήρησης της κοινωνικής δομής και των προνομίων της άρχουσας ελίτ, αναπαράγοντας τις αξίες και τις παραδόσεις της στα επόμενα στελέχη της κοινωνίας.¹

Οι νεαροί της ανώτερης τάξης ζούσαν σε έναν κόσμο που χαρακτηριζόταν από κοινωνικά προνόμια, πλούτο και αυστηρές παραδόσεις. Ο ελεύθερος χρόνος τους ήταν οργανωμένος γύρω από δραστηριότητες που ενίσχυαν την κοινωνική τους θέση και τους προετοίμαζαν για το μέλλον ως μέλη της ελιτ. Ωστόσο, πίσω από την εξωτερική λάμψη, υπήρχαν και προβλήματα που συχνά έμεναν αθέατα, η πίεση που ασκούσαν στα παιδιά για την διατήρηση του κυρους ήταν μεγάλη. Το κυνήγι, το ψάρεμα και οι ιπποδρομίες ήταν ιδιαίτερα δημοφιλή. Αυτές οι δραστηριότητες συμβόλιζαν την ισχύ και τον έλεγχο στη φύση ενώ ενίσχυαν την κοινωνική συνοχή της ανώτερης τάξης. Οι νεαροί συχνά συμμετείχαν σε ιδιωτικές λέσχες, όπου συζητούσαν πολιτική, επιχειρηματικές συμφωνίες ή κοινωνικά θέματα. Οι χοροί και οι κοινωνικές εκδηλώσεις αποτελούσαν σημαντική ευκαιρία για την εδραίωση σχέσεων ή την εξεύρεση γάμου ενώ οι συναντήσεις με τους φίλους τους περιείχε αρκετό αλκοόλ. Ακόμα, η λογοτεχνία, η μουσική και το θέατρο ήταν δημοφιλείς μορφές διασκέδασης. Πολλοί από αυτούς παρακολουθούσαν κονσέρτα ή όπερες.^{li} Παρόλα αυτά, οι νεαροί άνδρες της οικογένειας, ειδικά ο πρωτότοκος ή αν ήταν ο μοναδικός γιος συχνά κουβαλούσαν το βάρος της διατήρησης του οικογενειακού κύρους. Αυτό περιλάμβανε επιτυχημένες σπουδές, στρατιωτική ή πολιτική καριέρα και στρατηγικό γάμο. Η αποτυχία να ανταποκριθούν στις προσδοκίες μπορούσε να προκαλέσει κοινωνική αποδοκιμασία και να οδηγήσει σε περιθωριοποίηση, αν και η κληρονομιά θεωρούνταν δεδομένη, οι αστοχίες στη διαχείριση του πλούτου μπορούσαν να καταστρέψουν οικονομικά τις οικογένειες. Παρά τον πλούτο τους, είχαν περιορισμένη αυτονομία. Οι ζωές τους ρυθμιζόνταν από τους γονείς τους ή κοινωνικές συμβάσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά τον γάμο και την καριέρα. Οι πιέσεις αυτές συχνά οδηγούσαν σε δυσαρέσκεια ή επαναστάσεις ενάντια στις οικογενειακές παραδόσεις.^{lii}

Ο Έντμουντ ήταν ένα από τα παιδιά που δεν ταίριαζαν και δεν συμφωνούσαν σε τίποτα με τους γονείς τους. Ο Έντμουντ είχε αποφασίσει να ασχοληθεί με την ιατρική, ένα επάγγελμα που τώρα έχει κύρος τότε θεωρούνταν υποδεέστερο. Ο πατέρας του επέμενε να σπουδάσει νομικά, που θα του επέτρεπε να δοκιμάσει την τύχη του στη πολιτική. Πέντε γενιές Μαθιουσάλεντ ήταν υπουργοί, μέλη της βουλής των λόρδων, στρατιωτικοί^{liiii}. Το μεγαλύτερο όνειρο του πατέρα του ήταν να τον δει λόρδο καγκελάριο να προεδρεύει στη Βουλή των Λόρδων^{liv}. Η επιλογή του Έντμουντ, καθώς και η άρνηση του να ασχοληθεί με την πολιτική και η περιφρόνηση για ό,τι σχετίζεται με το κύρος τους, οδήγησε τον πατέρα του στο να τον αποκληρώσει.^{lv}

Η στρατιωτική θητεία κατά τον δέκατο ένατο αιώνα, αποτελούσε έναν από τους πιο σημαντικούς τρόπους ενίσχυσης του κύρους και της κοινωνικής θέσης των αντρών στη

Βρετανία, σε μια εποχή που η βρετανική Αυτοκρατορία επεκτεινόταν ραγδαία. Η υπηρεσία στο στρατό προσέφερε όχι μόνο επαγγελματικές ευκαιρίες, αλλά και ένα ισχυρό σύμβολο αφοσίωσης στο έθνος και στο Στέμμα, ιδανικά που ήταν βαθιά ριζωμένα στην ανώτερη τάξη. Η συμμετοχή σε στρατιωτικές επιχειρήσεις είτε εντός των συνόρων είτε στις αποικίες, επιβεβαίωνε τον πατριωτισμό ενός άντρα και συνδεόταν άμεσα με τις ηρωικές παραδόσεις της χώρας. Οι αξιωματικοί υπηρετούσαν σε ανώτερες στρατιωτικές θέσεις, είχαν την ευκαιρία να επιτύχουν μεγάλη κοινωνική αναγνώριση. Επιτυχία στο πεδίο της μάχης, η συμμετοχή σε σημαντικές εκστρατείες μπορούσαν να τους φέρουν τιμές, μετάλλια και ακόμα και τίτλους ευγένειας, γεγονός που αύξανε σημαντικά το κύρος τους. Επιπλέον, η στρατιωτική θητεία λειτουργούσε ως σκαλοπάτι για περαιτέρω εξέλιξη σε άλλες σημαντικές δημόσιες θέσεις. Ενώ χιλιάδες που είχαν υπηρετήσει στο στρατό συχνά γινόταν σεβαστοί για τις ηγετικές τους ικανότητες και τη σταθερότητα του χαρακτήρα τους. Σε μια εποχή όπου κοινωνική διάκριση ήταν πολύ σημαντική, η στρατιωτική θητεία ήταν ένας τρόπος να διαχωριστούν οι άντρες της ανώτερης τάξης από τις κατώτερες τάξεις. Ο στρατός παρείχε έναν χώρο όπου μπορούσαν να επιδεικνύουν τις αρετές και την εκπαίδευσή τους, σε αντίθεση με τις κατώτερες τάξεις που συχνά υπηρετούσαν στις πιο ταπεινές και επικίνδυνες θέσεις. Με λίγα λόγια, η στρατιωτική θητεία δεν ήταν απλώς μια επιλογή για τους άντρες, αλλά ένας κρίσιμος μηχανισμός για την ενίσχυση και τη διατήρηση της κοινωνικής τους θέσης.^{lvi} Ο πατέρας του Έντμουντ προσπαθούσε διαρκώς να τον πείσει να υπηρετήσει τον στρατό και να παρατήσει την ιατρική. Η αυτοκρατορία έλεγε έχει ανάγκη από στρατιώτες και πολιτικούς διπλωμάτες όχι από αναγνώστες ποιημάτων και φιλοπερίεργους^{lvii}. Ένα θέμα που θίγεται αρκετά στο βιβλίο είναι η σοβαρότητα της εγκατάλειψης της στρατιωτικής υπηρεσίας χωρίς άδεια, η λιποταξία. Η εποχή αυτή χαρακτηριζόταν από τη μεγάλη σημασία που αποδιδόταν στη στρατιωτική πειθαρχία και την αφοσίωση στο έθνος, ιδιαίτερα σε μια περίοδο συνεχών πολέμων, όπως οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι, οι Αποικιακοί πόλεμοι και ο Κριμαϊκός. Η λιποταξία θεωρούνταν πράξη δειλίας και προδοσίας, που πρόσβαλε την τιμή του στρατιώτη, της μονάδας του και της χώρας. Σε μια εποχή που οι κοινωνικές αξίες βασίζονταν στην αφοσίωση, το καθήκον και τη πειθαρχία, η λιποταξία αντιμετωπιζόταν ως σοβαρή παραβίαση αυτών των ιδανικών. Η πράξη αυτή εκλαμβανόταν ως απειλή για την ασφάλεια του κράτους, η πιο συνηθισμένη ποινή για την λιποταξία ήταν ο εκτελεστικός πυροβολισμός. Η ποινή αυτή εφαρμοζόταν δημόσια, προκειμένου να λειτουργήσει ως παραδειγματική τιμωρία για άλλους στρατιώτες. Σε λιγότερες σοβαρές περιπτώσεις ή αν υπήρχαν ελαφρυντικά επιβαλλόταν μαστίγωμα ή σκληρή φυλάκιση, οι ποινές αυτές συνοδεύονταν από εξευτελισμό, προκειμένου να αποθαρρύνουν τους άλλους από παρόμοιες ενέργειες. Η λιποταξία έφερε και κοινωνικές συνέπειες καθώς οι οικογένειες

των λιποτακτών συχνά στιγματίζονταν, καθώς η λιποταξία θεωρούνταν ντροπή για το όνομα της οικογένειας ενώ αν οι λιποτάκτες που κατάφεραν να διαφύγουν ζούσαν συχνά σε συνθήκες φτώχειας και περιθωριοποίησης.^{lviii} Ο Νέλσον, φίλος του Έντμουντ, υπηρέτησε στο στρατό και λόγω των συνθηκών οδηγήθηκε στη λιποταξία. Οι συνθήκες ήταν πρωτόγονες, νεαροί πολεμούσαν στην Αφρική πολύ μακριά από την πατρίδα τους και πολλές φορές οδηγούνταν σε ακραίες πράξεις βίας. Μπλέχτηκαν σε υπεράριθμες μάχες, αρκετοί από αυτούς είχαν πιαστεί αιχμάλωτοι και βασανίστηκαν από τους εχθρούς.^{lix} Ο Νέλσον αποφάσισε να λιποτακτήσει, το έσκασε και προσπάθησε να κρυφτεί μέχρι να βρει τρόπο να σαλπάρει με κάποιο πλοίο και να φύγει όσο πιο μακριά γίνεται. Δυστυχώς όμως τον έπιασαν και καταδικάστηκε σε θάνατο. Η οικογένεια του ζητούσε να πάρει την σορό του γιού τους όμως υπήρχε εντολή να μην θαφτεί στη πατρίδα του καθώς δεν του άξιζε. Η πράξη αυτή κλόνισε εντελώς το κύρος της οικογένειας και τους γέμισε ντροπή και θλίψη.^{lx}

1.3 Πολιτικά κινήματα: Σύγκρουση συμφερόντων

Η βιομηχανική επανάσταση έφερε ριζικές κοινωνικές και πολιτικές ανακατατάξεις στη Βρετανία. Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες αυτών των αλλαγών ήταν η σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ της εργατικής τάξης και της ανώτερης τάξης. Η διαφορά αυτή δεν ήταν μόνο οικονομική, αλλά επεκτεινόταν και στο πολιτικό και κοινωνικό πεδίο, καθώς οι εργαζόμενοι απαιτούσαν καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας, ενώ η ανώτερη τάξη, που εκπροσωπούσε τους γαιοκτήμονες, τους βιομήχανους και τους πολιτικούς ηγέτες, προσπαθούσε να διατηρήσει την κοινωνική και οικονομική της κυριαρχία.^{lxi} Όπως έχουμε ήδη αναφέρει παραπάνω, η ανώτερη τάξη περιλάμβανε την αριστοκρατία και τους πλούσιους γαιοκτήμονες, καθώς και τους μεγάλους βιομήχανους που αναδύθηκαν με τη Βιομηχανική επανάσταση. Από την άλλη, η εργατική τάξη, που αποτελούνταν κυρίως από βιομηχανικούς εργάτες, αγρότες που μετακινούνταν στις πόλεις για δουλειά και υπαλλήλους, ζούσε κάτω από δύσκολες συνθήκες. Οι εργάτες ζούσαν συχνά σε φτωχές συνοικίες, εργάζονταν σε επικίνδυνες και εξαντλητικές συνθήκες και αμειβόταν με πολύ χαμηλούς μισθούς, χωρίς κανένα απολύτως κοινωνικό προστατευτικό δίχτυ. Η οικονομική ανισότητα μεταξύ των τάξεων ήταν εξαιρετικά έντονη. Η ανώτερη τάξη απολάμβανε πολυτελή ζωή, με ακριβά σπίτια, σπάνια αγαθά και ισχυρή επιρροή στα πολιτικά πράγματα, ενώ η εργατική τάξη ζούσε συχνά σε άθλιες συνθήκες. Οι εργάτες, που εργάζονταν στα εργοστάσια, στους ατμομηχανικούς και στους ανθρακωρυχείους, συχνά αντιμετώπιζαν επικίνδυνες συνθήκες εργασίας, χωρίς κανένα είδος

ασφάλειας ή συνταξιοδοτικής πρόνοιας. Η ανάπτυξη της βιομηχανίας, αν και έφερε σημαντική οικονομική πρόοδο και ευημερία για τη χώρα, εκμεταλλεύτηκε την εργατική τάξη. Η αυξανόμενη συγκέντρωση της εργασίας σε μεγάλες βιομηχανικές μονάδες και οι ελλείψεις στα βασικά δικαιώματα των εργατών δημιουργούσαν εκρηκτική κοινωνική ένταση.^{lxii}

Η ανώτερη τάξη, που κατείχε τον έλεγχο του πολιτικού συστήματος, αντέτεινε στους εργατικούς αγώνες και τα αιτήματα για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Η αριστοκρατία και οι βιομήχανοι προτιμούσαν να διατηρήσουν το υπάρχον σύστημα, το οποίο εξυπηρετούσε τα συμφέροντά τους. Οι εργατικές κινητοποιήσεις και οι διεκδικήσεις για καλύτερες συνθήκες εργασίας, για την κατάργηση των παιδικών εργατών και για το δικαίωμα στη συνδικαλιστική δράση αντιμετωπίστηκαν με αυστηρά κατασταλτικά μέτρα, όπως απεργοκτόνες νομοθεσίες και στρατιωτική καταστολή. Από την άλλη, η εργατική τάξη, παρά τη συνεχιζόμενη καταστολή, επέμεινε σε αιτήματα για πολιτική εκπροσώπηση και βελτίωση των συνθηκών εργασίας. Τα πρώτα συνδικάτα και τα εργατικά κινήματα άρχισαν να οργανώνονται σταδιακά, με τα αιτήματα για κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα να δυναμώνουν. Το περίφημο chartism, κίνημα του Χάρτη, της δεκαετίας του 1830 και του 1840, που ζητούσε καθολικό δικαίωμα ψήφου είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αντίστασης.^{lxiii}

Ενώ τα πρώιμα συνδικάτα εμφανίστηκαν ήδη από τις αρχές του αιώνα, η δεκαετία του 1870 σηματοδότησε την ίδρυση μεγαλύτερων και καλύτερα οργανωμένων ενώσεων, όπως η Federation of Organized Trades and Labour Unions (FOTLU) το 1871 και η Trades Union Congress (TUC) το 1868, που αποτέλεσαν τον κορμό του εργατικού κινήματος. Στα τέλη του 19ου αιώνα, το εργατικό κίνημα έγινε πιο μαχητικό επηρεασμένο από σοσιαλιστικές ιδέες και νέες πολιτικές θεωρίες. Η ανάπτυξη σοσιαλιστικών κομμάτων, όπως το Social Democratic Federation (SDF) και το Independent Labour Party (ILP) το 1893, συνέβαλε στην πολιτικοποίηση του κινήματος. Τα κόμματα αυτά προώθησαν την κρατική παρέμβαση στην οικονομία, τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και την επέκταση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Το εργατικό κίνημα δεν περιορίστηκε σε συνδικαλιστική δράση αλλά εισήλθε και στο πολιτικό προσκήνιο. Η ίδρυση του Labour Representation Committee (LRC) το 1900, που μετεξελίχθηκε στο Labour Party (Εργατικό κόμμα), αποτέλεσε ορόσημο. Το LRC δημιουργήθηκε ως αποτέλεσμα της συνεργασίας συνδικάτων και σοσιαλιστών, με στόχο την εκπροσώπηση της εργατικής τάξης στο κοινοβούλιο. Μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα, το Εργατικό κόμμα έγινε ένας σημαντικός πολιτικός φορέας που αντιπαρά τέθηκε στα παραδοσιακά κόμματα, τους Φιλελεύθερους και τους Συντηρητικούς.^{lxiv} Οι απεργίες και οι διαμαρτυρίες αποτέλεσαν βασικό εργαλείο για την επίτευξη αλλαγών. Σημαντικά γεγονότα

περιλαμβάνουν την απεργία των Dockers το 1889, όπου οι εργαζόμενοι στις αποβάθρες του Λονδίνου πέτυχαν αύξηση μισθών και καλύτερες συνθήκες εργασίας και την απεργία των Ανθρακωρύχων του 1893, που ανέδειξε τη σημασία των συνδικάτων στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων της εργατικής τάξης.^{lxv} Συγκεκριμένα, η απεργία των ανθρακωρύχων ήταν αρκετά σκληρή. Τους μήνες του λοκ-αουτ πολλοί εργάτες πήραν το δρόμο της μετανάστευσης. Τα πλοία που έφευγαν ήταν φορτωμένα με εξαθλιωμένες οικογένειες. Τα πράγματα δεν άργησαν να χειροτερέψουν όταν μετά από πέντε μήνες απεργίας η αστυνομία επιτέθηκε στους εργάτες, δύο ανθρακωρύχοι σκοτώθηκαν και εφτά τραυματίστηκαν.^{lxvi} Με βάση το μυθιστόρημα, στην αρχή οι απεργίες και οι αναταραχές κρινόταν αρνητικά από την κοινή γνώμη των χαμηλών στρωμάτων, τους θεωρούσαν ταραχοποιούς και τους φέρονταν εχθρικά και σε αυτούς και στην οικογένειά τους.^{lxvii}

Η άνοδος του εργατικού κινήματος προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από την αριστοκρατία, την αστική τάξη και τα κατεστημένα πολιτικά κόμματα. Οι αλλαγές που διεκδικούσε η εργατική τάξη απειλούσαν τα προνόμια και την εξουσία που παραδοσιακά κατείχαν οι κυρίαρχες τάξεις και οι πολιτικοί τους εκπρόσωποι. Η αριστοκρατία, αποτελούμενη από τη γαιοκτητική ελίτ και τους παραδοσιακούς ευγενείς, έβλεπε το εργατικό κίνημα ως απειλή για το κοινωνικό και οικονομικό κατεστημένο. Παρόλο που η οικονομική της ισχύς είχε μειωθεί με την άνοδο του βιομηχανικού κεφαλαίου, η αριστοκρατία συνέχιζε να κυριαρχεί σε πολιτικό επίπεδο, ιδιαίτερα μέσω του κοινοβουλίου και της βουλής των λόρδων. Οι αριστοκράτες θεωρούσαν το εργατικό κίνημα ως φορέα ανατροπής που θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινωνικές ανακατατάξεις ή ακόμα και σε βίαιες εξεγέρσεις, κατά το πρότυπο της Γαλλικής επανάστασης. Αντέδρασαν υποστηρίζοντας νομοθεσίες που περιόριζαν τις απεργίες και τα συνδικάτα ενώ χρησιμοποίησαν την επιρροή τους για να διατηρήσουν χαμηλά επίπεδα εκπροσώπησης της εργατικής τάξης στο Κοινοβούλιο. Παράλληλα, μέσω της φιλανθρωπίας και του πατερναλισμού⁶, ορισμένα μέλη της αριστοκρατίας προσπάθησαν να ελέγξουν τη κοινωνική δυσарέσκεια, προβάλλοντας την εικόνα των “προστάτιδων” της εργατικής τάξης. Το Φιλελεύθερο Κόμμα, το οποίο είχε μακρά παράδοση υποστήριξης της οικονομικής ελευθερίας και της κοινοβουλευτικής μεταρρύθμισης, βρέθηκε σε δύσκολη θέση έναντι του εργατικού κινήματος. Από την μία πλευρά, αρκετοί Φιλελεύθεροι υποστήριζαν τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των εργατών, θεωρώντας ότι αυτό θα απέτρεπε τις ριζοσπαστικές

⁶ είναι μια έννοια που αναφέρεται στην πρακτική ή τη στάση κατά την οποία κάποιος λαμβάνει αποφάσεις για λογαριασμό άλλων, θεωρώντας ότι αυτό είναι προς το καλό τους, ακόμα κι αν περιορίζεται η ελευθερία ή η αυτονομία τους.

διεκδικήσεις. Το κόμμα αυτό πρωτοστάτησε σε μεταρρυθμίσεις, όπως η επέκταση του δικαιώματος ψήφου το 1867 και το 1884, που ενίσχυσε την πολιτική επιρροή της εργατικής τάξης. Ωστόσο, πολλοί Φιλελεύθεροι διαφωνούσαν με την ιδέα της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, θεωρώντας την αντίθετη στις αρχές του φιλελευθερισμού. Η σχέση τους με τα συνδικάτα ήταν αμφίθυμη, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις συμάχησαν με αυτά για την επίτευξη μεταρρυθμίσεων, απέφυγαν να υποστηρίξουν ριζικές αλλαγές που θα έπλητταν τα συμφέροντα της αστικής τάξης.

Το Συντηρητικό κόμμα είδε το εργατικό κίνημα με μεγαλύτερη εχθρότητα.^{lxviii} Οι Συντηρητικοί, οι οποίοι εξέφραζαν τα συμφέροντα της γαιοκτητικής αριστοκρατίας και της ανερχόμενης βιομηχανικής ελίτ, θεωρούσαν το εργατικό κίνημα απειλή για την κοινωνική συνοχή και την οικονομική σταθερότητα. Η συντηρητική ρητορική επικεντρώθηκε στη προστασία των παραδοσιακών αξιών και της κοινωνικής ιεραρχίας, ενώ συχνά συνέδεε το εργατικό κίνημα με ξένες “ανατρεπτικές” ιδέες, όπως ο σοσιαλισμός και ο μαρξισμός. Αντιτάχθηκαν σθεναρά στις απεργίες, ενώ υποστήριζαν τη χρήση κρατικής βίας για την καταστολή κινητοποιήσεων. Παράλληλα, οι Συντηρητικοί προσπάθησαν να προσεγγίσουν τη “συντηρητική εργατική τάξη” μέσω της προώθησης πολιτικών που αφορούσαν τη βελτίωση της στέγας και την ενίσχυση της αυτοκρατορικής υπερηφάνειας, καλλιεργώντας την ιδέα ότι το εργατικό κίνημα ήταν περιττό.^{lxix} Τα κατεστημένα κόμματα αντέδρασαν στην άνοδο του εργατικού κινήματος με διάφορους τρόπους, από την άμεση καταστολή μέχρι την προσπάθεια ενσωμάτωσης ορισμένων αιτημάτων. Η ίδρυση του Εργατικού κόμματος το 1900, με την υποστήριξη συνδικάτων και σοσιαλιστών, αποτέλεσε τομή. Οι Φιλελεύθεροι προσπάθησαν να συνεργαστούν με το νέο κόμμα, φοβούμενοι ότι η εργατική τάξη θα εγκατέλειπε πλήρως το φιλελεύθερο στρατόπεδο. Οι Συντηρητικοί, αντίθετα, αντιμετώπισαν το Εργατικό κόμμα ως άμεσο ανταγωνιστή και ενίσχυσαν τη συντηρητική ρητορική.^{lxx} Την κόντρα αυτή την τονίζει σε αρκετά σημεία του βιβλίου, ειδικά σε δεξιώσεις όπου μαζεύονταν και συζητούσαν για τα πολιτικά πολλές φορές οι συνομιλητές έρχονταν σε αντιπαράθεση όταν το θέμα ήταν το εργατικό κόμμα. Αρκετοί νέοι της αριστοκρατικής τάξης είχαν αρχίσει να υιοθετούν της απόψεις του εργατικού κινήματος πηγαίνοντας κόντρα στις αντιλήψεις της τάξης τους. “Λιγότερα κέρδη για τα αφεντικά, δικαιοσύνη και ειρήνη, εργασιακή και σεξουαλική απελευθέρωση, ισότητα των γυναικών με τους άνδρες, κατάργηση μοναρχίας, των τίτλων ευγενείας και να σταματήσουμε να πιλατεύουμε την Ινδία, την Αφρική και ό,τι άλλο βρίσκουμε μπροστά μας”^{lxxi}

Οι συγκρούσεις μεταξύ τους είχαν μακροπρόθεσμες συνέπειες για την Βρετανική κοινωνία, οικονομία και πολιτική. Αυτές οι συγκρούσεις διαμόρφωσαν την πορεία του εργατικού κινήματος και συνέλαβαν στη αναδιαμόρφωση του κοινωνικού και πολιτικού τοπίου. Οι πιέσεις που ασκούσε το εργατικό κίνημα οδήγησαν στην υιοθέτηση μεταρρυθμίσεων οι οποίες βελτίωσαν τις συνθήκες εργασίας και ζωής. Εφαρμόστηκαν νόμοι για τον περιορισμό των ωρών εργασίας, βελτίωση της υγείας και της ασφάλειας στους χώρους εργασίας και την απαγόρευση της παιδικής εργασίας. Οι απεργίες εξασφάλισαν αυξήσεις στους μισθούς και καθιέρωσαν κατώτατα επίπεδα αμοιβών. Η πίεση από το εργατικό κίνημα ενέπνευσε πολιτικές για τη μείωση της φτώχειας, όπως η θέσπιση συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας και η αύξηση της πρόσβασης στην εκπαίδευση. Σημαντικές αλλαγές συνέβησαν και στη δομή του πολιτικού συστήματος. Μεταρρυθμίσεις όπως ο νόμος για την αντιπροσώπευση του λαού επέκτειναν το δικαίωμα ψήφου στην εργατική τάξη ενισχύοντας την πολιτική τους φωνή. Ακόμα, τα κατεστημένα κόμματα αναγκάστηκαν να προσαρμόσουν τις πολιτικές τους.^{lxxii} Οι φιλελεύθεροι προώθησαν μεταρρυθμίσεις, όπως την εισαγωγή επιδομάτων ανεργίας και συντάξεων, ενώ οι Συντηρητικοί προσπάθησαν να ενσωματώσουν κοινωνικές πολιτικές για να διατηρήσουν τη στήριξη εργατών. Η διαμάχη μεταξύ του εργατικού κινήματος για των παραδοσιακών τάξεων έφερε στο προσκήνιο νέες ιδεολογίες. Οι ιδέες για κρατική παρέμβαση, κοινωνική δικαιοσύνη και αναδιανομή του πλούτου εδραιώθηκαν στη βρετανική πολιτική σκηνή, κυρίως μέσα από το εργατικό κόμμα.^{lxxiii} Οι συντηρητικοί χρησιμοποιούσαν θέματα όπως η αυτοκρατορική υπερηφάνεια για να προσεγγίσουν τις συντηρητικές πτέρυγες της εργατικής τάξης προσπαθώντας έτσι να ενισχύσουν το συντηρητικό πατριωτισμό. παρά τις μεταρρυθμίσεις υπήρξαν οι αρνητικές συνέπειες. Οι αρχές συχνά χρησιμοποιούσαν βία για να καταστείλουν απεργίες, με αποτέλεσμα συγκρούσεις που οδήγησαν σε απώλειες ζωών και περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση. Οι εντάσεις μεταξύ εργατικής τάξης, αριστοκρατίας και αστικής τάξης όξυναν τον κοινωνικό διχασμό, επηρεάζοντας την πολιτική σταθερότητα.^{lxxiv} Οι συγκρούσεις και τα αποτελέσματά τους έθεσαν τα θεμέλια για τις κοινωνικές εξελίξεις του 20ου αιώνα. Οι πιέσεις του εργατικού κινήματος ενέπνευσαν την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας στη Βρετανία μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Η πολιτική εκπροσώπηση της εργατικής τάξης οδήγησε σε μια πιο συμπεριληπτική δημοκρατία. Οι πολιτικές αναδιανομής και σταδιακή αποδοχή του κρατικού ελέγχου της οικονομίας επηρέασαν την κατεύθυνση της βρετανικής οικονομίας.^{lxxv}

Η ιστορία του εργατικού κινήματος στη Βρετανία αποδεικνύει ότι η πάλη των τάξεων ήταν και παραμένει μια βασική δύναμη κοινωνικού μετασχηματισμού. Αν και η βρετανική εμπειρία

χαρακτηρίζεται από σταδιακή πρόοδο αντί για επαναστατική αλλαγή. Η βρετανική εμπειρία της πάλης των τάξεων διαφέρει από αυτή άλλων χωρών λόγω της σχετικά σταδιακής πορείας στην πολιτική ενσωμάτωση. Ενώ σε χώρες όπως η Ρωσία η πάλη των τάξεων κατέληξε σε επανάσταση ακόμα στη Βρετανία οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις απέτρεψαν νέα ρήγματα. Το εργατικό κίνημα, αντί να επιδιώξει τη ριζική ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος, επέλεξε τον δρόμο της πολιτικής ενσωμάτωσης. Αυτό οδήγησε σε βελτιώσεις, αλλά ταυτόχρονα απεριόριστη δυναμική για συστηματικές αλλαγές. Η εργατική τάξη ανέπτυξε μια πιο μετριοπαθή ταξική συνείδηση που εστίασε στην εξασφάλιση δικαιωμάτων και όχι στην πλήρη κατάργηση των ταξικών ανισοτήτων παρά τις μεταρρυθμίσεις οι κοινωνικές ανισότητες δεν εξαλείφθηκαν. Ύπαρξη των τάξεων συνέχισε να υφίσταται με νέες μορφές, όπως σύγκρουση μεταξύ του κεφαλαίου και των συνδικάτων στον εικοστό αιώνα. Η ανάλυση αυτής της πάλης φωτίζει πως η δυναμική των τάξεων συνεχίζει να διαμορφώνει τις κοινωνίες, και υπενθυμίζει ότι η κατάκτηση της αστικής τάξης δεν είναι αποτέλεσμα “φιλανθρωπίας”, αλλά σκληρού αγώνα απέναντι στις κυρίαρχες δυνάμεις.

2. Το ασθενές φύλο

Η θέση της γυναίκας στη κοινωνία αποτελεί ένα σύνθετο και πολυδιάστατο ζήτημα, που έχει υποστεί δραματικές αλλαγές από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, αντανakλώντας τις ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές και πολιτισμικές εξελίξεις. Στην αρχαιότητα, οι γυναίκες συχνά περιορίζονταν στους ρόλους της μητέρας και της νοικοκυράς, ενώ η συμμετοχή τους στη δημόσια ζωή ήταν ελάχιστη ή ανύπαρκτη. Στην αρχαία Ελλάδα για παράδειγμα οι γυναίκες στην Αθήνα δεν είχαν δικαίωμα ψήφου ούτε δικαίωμα στην εκπαίδευση ενώ στη Ρώμη, παρόλο που υπήρχαν κάποιες εξαιρέσεις όπως οι γυναίκες ανώτερης τάξης, οι περισσότερες ζούσαν υπό την αυστηρή κηδεμονία ανδρών συγγενών.^{lxxvi} Κατά τον Μεσαίωνα, οι γυναίκες διατήρησαν κυρίως τους παραδοσιακούς ρόλους τους ενώ οι γυναίκες των χαμηλών στρωμάτων δέχονταν έντονη βία είτε αυτή ήταν σωματική είτε λεκτική, αν και σε κάποιες περιπτώσεις όπως μέσα στα μοναστήρια μπορούσαν να επιδιώξουν πνευματική ανάπτυξη και εκπαίδευση. Η Αναγέννηση δεν έφερε σημαντικές αλλαγές στη θέση της γυναίκας, αν και η τέχνη και η λογοτεχνία άρχισαν να παρουσιάζουν πιο σύνθετες γυναικείες μορφές.^{lxxvii} Η βιομηχανική επανάσταση και η κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις του 19ου αιώνα και 20ου αιώνα έφεραν σημαντικές αλλαγές. Οι γυναίκες άρχισαν να διεκδικούν και να αποκτούν δικαίωμα στην εκπαίδευση, την εργασία και την πολιτική ζωή, με ορόσημο την απόκτηση του δικαιώματος ψήφου σε πολλές χώρες κινήματων από τον 19ο και μετά. Παρόλα αυτά όμως, το μισθολογικό χάσμα, η έλλειψη εκπροσώπησης σε ηγετικές θέσεις και η συστηματική διάκριση στις εργασιακές ευκαιρίες υπογραμμίζουν τις συνεχιζόμενες ανισότητες που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες ακόμη και στον σύγχρονο κόσμο^{lxxviii}. Ενώ παλαιότερα η γυναίκα ήταν δέσμια σε έναν καταπιεστικό σύζυγο ή έναν τύραννο πατέρα, πλέον στη σύγχρονη κοινωνία αντιλαμβάνεται τον εαυτό της σαν μια ανεξάρτητη δυναμική οντότητα και παλεύει για τα δικαιώματά της.

Παραδοσιακά, οι γυναίκες ήταν υπεύθυνες για την οικιακή σφαίρα, αναλαμβάνοντας τη φροντίδα των παιδιών, τη διαχείριση του σπιτιού και την παροχή συναισθηματικής στήριξης στην οικογένεια. Αυτός ο άλλος συχνά εθεωρείτο φυσικός, και αμετάβλητός με αποτέλεσμα οι γυναίκες να συνδέονται στενά με τις φάσεις ιδιωτικής ζωής, ενώ οι άνδρες και κυριαρχούσαν στη δημόσια σφαίρα της πολιτικής, της οικονομίας και της εκπαίδευσης.^{lxxix}

Η πίεση που ασκούν στις γυναίκες για να ανταποκριθούν σε αυτά τα κοινωνικά πρότυπα ήταν έντονη και συχνά η αξία τους αξιολογούνταν με βάση την ικανότητά τους να είναι καλές σύζυγοι και μητέρες. Ο κοινωνικός περίγυρος που περιλάμβανε την ευρύτερη οικογένεια, γειτονιά και κοινότητα συχνά ενισχύει αυτά τα στερεότυπα, υποχρεώνοντας τις γυναίκες να συμμορφώνονται με συγκεκριμένες κοινωνικές προσδοκίες. Με την πάροδο του χρόνου και την είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας, ο παραδοσιακός ρόλος τους στην οικογένεια άρχισε να επανεξετάζεται. Οι γυναίκες άρχισαν να διεκδικούν περισσότερο ισότιμους ρόλους στην ανατροφή των παιδιών και τη διαχείριση του σπιτιού, ενώ ταυτόχρονα επιδίωκαν επαγγελματική εξέλιξη και οικονομική ανεξαρτησία. Παρόλα αυτά, το βάρος της “διπλής βάρδιας”, δηλαδή της εξισορρόπησης επαγγελματικών υποχρεώσεων και οικογενειακών ευθυνών, παραμένει ένα σοβαρό ζήτημα για πολλές γυναίκες που συχνά συνεχίζουν να φέρουν το κύριο βάρος του σπιτιού.^{lxxx} Επιπλέον, οι κοινωνικές προσδοκίες και πιέσεις γύρω από το γάμο, την ειδικότητα και τις οικογενειακές σχέσεις εξακολουθούν να επηρεάζουν σημαντικά τις επιλογές των γυναικών παρόλο που τα σύγχρονα φεμινιστικά κινήματα έχουν κάνει σημαντική πρόοδο στην αλλαγή αυτών των αντιλήψεων. Στις σύγχρονες κοινωνίες, η αναγνώριση της σημασίας της ισοτιμίας των φύλων και η προώθηση της ομαλής κατανομής των οικογενειακών ευθυνών αποτελεί ένα από τα βασικά σημεία συζήτησης για την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Το κίνημα των Σουφραζετων, στο οποίο εστιάζει η παρούσα εργασία, ήταν ένα σημαντικό κοινωνικό και πολιτικό κίνημα που άνθησε στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, με στόχο την προώθηση των δικαιωμάτων των γυναικών και κυρίως του δικαιώματος ψήφου. Το κίνημα αυτό γεννήθηκε ως απάντηση στον αποκλεισμό των γυναικών από τα πολιτικά δικαιώματα και την ανισότητα που κυριαρχούσε στην κοινωνία της εποχής. Οι ακτιβιστές του κινήματος χρησιμοποιούσαν διάφορες μεθόδους για να προσελκύσουν την προσοχή του κοινού και των πολιτικών ηγετών. Για το κίνημά αυτό θα μιλήσουμε στην συνέχεια.

2.1 Η θέση των γυναικών στην κοινωνική διαστρωμάτωση

Η ζωή των γυναικών στη Βρετανία στα τέλη του 19ου αιώνα και πριν την άνοδο των κινημάτων για τα δικαιώματα τους χαρακτηριζόταν από βαθιά παγιωμένες κοινωνικές δομές που όριζαν τη θέση τους μέσα στην οικογένεια και την κοινωνία. Οι γυναίκες θεωρούνταν πρωτίστως υπεύθυνες για τον οικιακό χώρο, ενώ οι ρόλοι τους περιορίζονταν σε αυτούς της συζύγου, μητέρας και νοικοκυράς, ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη. Οι ευκαιρίες για μόρφωση και εργασία ήταν περιορισμένες, με τις περισσότερες γυναίκες να εξαρτώνται

οικονομικά από τους άνδρες της οικογένειας, είτε ως κόρες είτε ως σύζυγοι. Τα κοινωνικά ήθη επέβαλλαν αυστηρούς κανόνες συμπεριφοράς, με έμφαση στην αγνότητα, την υποταγή και τη θυσία για την οικογένεια. Η κοινωνική ανισότητα ήταν έντονη και οι γυναίκες δεν είχαν πολιτικά ή νομικά δικαιώματα. Παρόλο που κάποιες εργάζονταν σε χαμηλόμισθες θέσεις ή ως οικιακοί βοηθοί, οι επιλογές τους ήταν συνήθως περιορισμένες σε συγκεκριμένους τομείς. Η έλλειψη ελευθερίας και αυτονομίας αντικατόπτριζε την ευρύτερη αντίληψη της εποχής, σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες θεωρούνταν κατώτερες από τους άνδρες σε ικανότητες και δικαιώματα.^{lxxx}

Η καθημερινότητα των γυναικών της αριστοκρατικής τάξης περιστρεφόταν γύρω από την κοινωνική τους θέση και τις υποχρεώσεις που αυτή επέβαλλε. Ως μέλη της ελίτ, οι γυναίκες της ανώτερης τάξης ζούσαν σε πολυτελή σπίτια ή επαύλεις, συχνά περιτριγυρισμένες από υπηρέτες που φρόντιζαν για όλες τις πρακτικές ανάγκες της καθημερινότητας, όπως το μαγείρεμα, η καθαριότητα και η φροντίδα των παιδιών. Η ημέρα τους συνήθως ξεκινούσε με την προετοιμασία από την καμαριέρα τους, η οποία τις βοηθούσε να ντυθούν με τα περίτεχνα ρούχα της εποχής, κατάλληλα για τις δραστηριότητες που ακολουθούσαν. Τα ρούχα αυτά, συχνά βαριά και διακοσμημένα, στενά και καταπιεστικά για την ελεύθερη κίνηση του σώματος, αντανακλούσαν τον πλούτο και την κοινωνική τους θέση. Το πρόγευμα συχνά απολαμβάνόταν ιδιωτικά, πριν οι κυρίες αφιερώσουν τον χρόνο τους σε κοινωνικές ή φιλανθρωπικές δραστηριότητες. Η κοινωνική ζωή ήταν το επίκεντρο της καθημερινότητας τους. Γυναίκες της αριστοκρατίας συμμετείχαν σε τσάι, επίσημα γεύματα, δεξιώσεις, θεατρικές παραστάσεις και χορούς. Οι κοινωνικές αυτές εκδηλώσεις αποτελούσαν ευκαιρία για σύσφιξη σχέσεων με άλλα μέλη της τάξης τους και ευκαιρία για τις ανύπαντρες να γνωρίσουν πιθανούς συζύγους.^{lxxxii} Ο γάμος ήταν μια σημαντική υποχρέωση για τις γυναίκες αυτές, καθώς συχνά καθόριζε τη μελλοντική τους θέση και διατηρούσε ή ενίσχυε την ισχύ της οικογένειας τους. Παρά τη φαινομενική πολυτέλεια, η καθημερινότητα των γυναικών αυτών δεν ήταν απαλλαγμένη από περιορισμούς. Οι κοινωνικές νόρμες απαιτούσαν από αυτές να διατηρούν μια άψογη συμπεριφορά, να επιδεικνύουν χάρη, καλλιέργεια και υπακοή στις παραδοσιακές αξίες της εποχής.^{lxxxiii} Η εκπαίδευση τους ήταν συχνά περιορισμένη στη λογοτεχνία, τη μουσική και τις γλώσσες με στόχο την καλλιέργεια ενός καλαίσθητου και ευχάριστου προφίλ που θα εξυπηρετούσε τις κοινωνικές τους υποχρεώσεις. Αν και φαινομενικά προνομιούχες, ήταν συχνά εγκλωβισμένες σε έναν κόσμο όπου η προσωπική ελευθερία και οι επιλογές ήταν αυστηρά καθορισμένες από τις παραδόσεις και τις προσδοκίες της κοινωνίας. Ωστόσο, υπήρξαν και εξαιρέσεις, κάποιες χρησιμοποίησαν τον πλούτο και τη

θέση τους για να υποστηρίξουν φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες ή ακόμα και να συμμετάσχουν στα πρώτα φεμινιστικά κινήματα, θέτοντας τα θεμέλια για αλλαγές στη ζωή των γυναικών.^{lxxxiv}

Οι γυναίκες της αριστοκρατίας θεωρούνταν οι "φύλακες" του σπιτιού και της οικογενειακής κληρονομιάς. Αν και δεν ασχολούνταν άμεσα με τις πρακτικές πτυχές του νοικοκυριού, καθώς υπήρχε πλήθος υπηρετών για αυτές τις ευθύνες, είχαν τον έλεγχο της διαχείρισης των υπηρεσιών και της διοργάνωσης κοινωνικών εκδηλώσεων στο σπίτι. Η κοινωνική ζωή της οικογένειας, που περιλάμβανε δεξιώσεις, δείπνα και επισκέψεις, ήταν ουσιαστικά υπό τη δική τους εποπτεία. Ένας σημαντικός τους ρόλος ήταν η γέννηση και η ανατροφή των παιδιών, ιδιαίτερα των αγοριών που θα εξασφάλιζαν τη συνέχεια της οικογενειακής γραμμής. Οι κόρες από την άλλη προετοιμάζονταν για το γάμο, ο οποίος συχνά λειτουργούσε ως μέσο σύναξης στρατηγικών συμμαχιών μεταξύ οικογενειών της ίδιας τάξης.^{lxxxv} Η σχέση με τον άνδρα στηριζόταν συνήθως σε κοινωνικούς και οικονομικούς όρους, παρά σε συναισθηματικούς δεσμούς. Οι γάμοι συχνά κανονίζονταν για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες της οικογένειας, όπως η εδραίωση περιουσίας ή η ενίσχυση κοινωνικών και πολιτικών δεσμών. Αυτό φαίνεται έντονα στο μυθιστόρημα καθώς οι Μαθιουσελντ ήταν αρκετά ψυχροί μεταξύ τους. Ο κύριος Μαθιουσελντ έλειπε συνέχεια από το σπίτι και την άφηνε μόνη της και η κυρία Μαθιουσελντ πια συναντούσε τον σύζυγο της μόνο στο σαλόνι και την τραπεζαρία και κοιμόταν μόνη της.^{lxxxvi} Ενώ αργότερα, όταν διέκοψαν την σχέση τους με τον γιό τους χώρισαν αφού δεν υπήρχε κάτι να τους κρατάει μαζί. Ο άνδρας, ως επικεφαλής της οικογένειας, είχε τον κυρίαρχο λόγο στις αποφάσεις, ενώ η γυναίκα αναμενόταν να τον υποστηρίξει και να διατηρεί μια άψογη εικόνα για λογαριασμό του. Παρά την φαινομενική υποταγή, οι γυναίκες μπορούσαν να επηρεάζουν τον άνδρα τους σε ιδιωτικό επίπεδο, ιδιαίτερα όταν επρόκειτο για οικογενειακά ζητήματα ή κοινωνικές υποχρεώσεις.^{lxxxvii} Ωστόσο, το φάσμα των επιλογών τους παρέμενε περιορισμένο, καθώς οι νομικοί και κοινωνικοί κανόνες της εποχής έδιναν ελάχιστη αυτονομία στις γυναίκες. Για παράδειγμα η περιουσία μιας γυναίκας περνούσε στον έλεγχο του συζύγου της μετά τον γάμο. Η κοινωνία προωθούσε την εικόνα της ιδανικής συζύγου ως μια γυναίκα υπάκουη, καλλιεργημένη και ευγενική. Για παράδειγμα η κυρία Μαθιουσελντ είχε αποφοιτήσει από το παρθεναγωγείο σε περιβάλλον υψηλών φρονημάτων και περιορισμένου λεξιλογίου.^{lxxxviii} Η ομορφιά, η χάρη και η ικανότητα της να εκπληρώνει τις κοινωνικές υποχρεώσεις της οικογένειας θεωρούνταν εξαιρετικά σημαντικές. Αυτά τα πρότυπα άφηναν συχνά τις γυναίκες εγκλωβισμένες σε έναν περιορισμένο ρόλο, που ελάχιστα επέτρεπε προσωπική ανάπτυξη ή ελευθερία.

Η ζωή των νεαρών γυναικών της ανώτερης τάξης χαρακτηριζόταν από αυστηρούς κοινωνικούς κανόνες και προσδοκίες. Ενώ διέθεταν κάποια προνόμια λόγω τάξης, η πραγματικότητα της ζωής τους περιλάμβανε περιορισμούς, πιέσεις και προκλήσεις που καθόριζαν την θέση τους στην οικογένεια και την κοινωνία. Οι νεαρές γυναίκες συχνά μορφώνονταν κατ' οίκον ή σε ιδιωτικά σχολεία, με έμφαση σε αντικείμενα που θεωρούνταν κατάλληλα για την κοινωνική τους θέση. Η εκπαίδευση τους περιλάμβανε λογοτεχνία, ξένες γλώσσες, μουσική, σχέδιο και κοινωνικούς τρόπους, με στόχο να γίνουν ευπαρουσίαστες σύζυγοι. Ωστόσο, η πρόσβαση σε υψηλότερη εκπαίδευση παρέμενε περιορισμένη και οι επαγγελματικές φιλοδοξίες θεωρούνταν ακατάλληλες για τις περισσότερες. Ιδιαίτερη σημασία δινόταν στην εμφάνιση και την κομψότητα των νεαρών γυναικών. Οι κοινωνικές εκδηλώσεις, όπως χοροί και δείπνα, χρησίμευαν ως πλατφόρμες για την παρουσίασή τους στην κοινωνία, όπου κρινόταν η αξία τους με βάση της εμφάνιση, τη χάρη και η ικανότητα τους να εντυπωσιάσουν πιθανούς συζύγους.^{lxxxix} Ο γάμος ήταν η κύρια προσδοκία για μια νεαρή γυναίκα και συχνά οργανωνόταν από τις οικογένειες. Έπρεπε να επιλέξουν έναν σύζυγο από την ίδια ή υψηλότερη κοινωνική τάξη, κάτι που περιόριζε τις επιλογές τους και μετέτρεπε την ζωή τους σε μέσο διατήρησης ή βελτίωσης της οικογενειακής ισχύος. Η αποτυχία να παντρευτούν μέχρι μια συγκεκριμένη ηλικία μπορούσε να στιγματίσει την φήμη τους.^{xc} Οι κοπέλες εξαρτιόνταν οικονομικά και κοινωνικά από τους γονείς τους και σπάνια τους επιτρεπόταν να κάνουν επιλογές για τη ζωή τους. Η ανεξαρτησία θεωρούνταν απειλή για την κοινωνική σταθερότητα. Οι κοινωνικοί κανόνες περιόριζαν τις νεαρές σε στερεοτυπικούς ρόλους, χωρίς χώρο για την προσωπική τους έκφραση ή την ανάπτυξη φιλοδοξιών πέρα από την οικογένεια. Ακόμη και οι ικανότητες που αναπτύσσονται μέσω της εκπαίδευσης τους εξυπηρετούσαν μόνο τον ρόλο της καλής συζύγου.^{xc1} Η κοινωνική φήμη ήταν εξαιρετικά σημαντική και η οποιαδήποτε "ανάρμοστη" συμπεριφορά μπορούσε να οδηγήσει σε κοινωνικό αποκλεισμό. Έτσι, ζούσαν υπό τον φόβο του σκανδάλου ή της αποτυχίας να ανταποκριθούν στις προσδοκίες. Η ζωή νεαρών γυναικών επηρεαζόταν από αυστηρούς κανόνες σχετικά με τη σεξουαλικότητα και την υγεία. Οι γυναίκες της ανώτερης τάξης ενθαρρύνονταν να παραμένουν "εύθραυστες" και "ευαίσθητες", κάτι που οδήγησε σε ιατρικές παρεμβάσεις ή ακόμα και σε καταστολή της φυσικής τους ενέργειας. Στην πραγματικότητα, αυτό καλλιεργούσε έναν ιδεώδη τύπο "αδύναμης γυναίκας". Οι άνδρες του μυθιστορήματος εμφανίζονται να χαρακτηρίζουν αρκετές φορές τις γυναίκες νευρικές. Αυτό το αιτιολογούν με το ότι είναι αναγκασμένες να φοράνε μακριά φορέματα που σέρνονται στο πάτωμα, γιακάδες που κοντεύουν να τις πνίξουν, στενούς κορσέδες που ταλαιπωρούν το σώμα τους και ύστερα λόγο όλης αυτής της κοινωνικής πίεσης η αναπαραγωγή τους γίνεται έμμονη ιδέα και της τρελαίνει^{xcii}. Η ζωή των νεαρών γυναικών

της εποχής ήταν συχνά μια λεπτή ισορροπία μεταξύ των πολυτελών προνομίων που τους παρείχε η τάξη τους και των αυστηρών περιορισμών που επέβαλλαν οι κοινωνικές δομές. Η προσπάθεια τους να βρουν τη δική τους φωνή μέσα σε ένα περιβάλλον τόσο πλούσιο όσο και περιοριστικό αποτέλεσε μια πρόκληση που έθεσε τα θεμέλια για τις μετέπειτα αλλαγές στη θέση των γυναικών.^{xciii}

Από την άλλη πλευρά, η ζωή των γυναικών της εργατικής τάξης ήταν ιδιαίτερα δύσκολη, καθορισμένη από τη φτώχεια, την εργασία υπό σκληρές συνθήκες και τις περιορισμένες ευκαιρίες για μόρφωση και προσωπική ανάπτυξη. Οι γυναίκες αυτές έπρεπε να ισορροπήσουν ανάμεσα στις ευθύνες του σπιτιού και την ανάγκη να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα, αντιμετωπίζοντας συνεχείς κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις. Η θέση των γυναικών στην οικογένεια αρχικά καθοριζόταν από τη σκληρή καθημερινότητα και την ανάγκη για οικονομική επιβίωση. Παράλληλα, οι σχέσεις τους με τους άνδρες χαρακτηρίζονταν από μια σύνθετη δυναμική, όπου η συνεργασία για την επιβίωση της οικογένειας συνυπήρχε με τις παραδοσιακές πατριαρχικές αντιλήψεις της εποχής. Έπαιζαν κεντρικό ρόλο στη λειτουργία της οικογένειας, συχνά κρατώντας τη συνοχή της παρά τις δυσκολίες. Η γυναίκα ήταν υπεύθυνη για όλες τις οικιακές δουλειές, όπως το μαγείρεμα, το καθάρισμα και η φροντίδα των παιδιών. Αυτές οι ευθύνες έπρεπε να εκτελούνται παράλληλα με τη συμμετοχή της σε αμειβόμενη εργασία, δημιουργώντας τεράστια πίεση. Η φροντίδα των πολυάριθμων παιδιών ήταν αποκλειστική ευθύνη της μητέρας. Εκτός από τη βασική φροντίδα, οι γυναίκες της εργατικής τάξης έπρεπε να βρουν τρόπους να εξασφαλίσουν την τροφή και τα βασικά είδη για τα παιδιά, συχνά με ελάχιστους πόρους ενώ η έλλειψη υποδομών, όπως το τρεχούμενο νερό και αποχέτευση, έκανε τη φροντίδα για την υγεία των παιδιών δύσκολη. Οι γυναίκες ήταν ενεργά εργαζόμενες, είτε κάνοντας μικροδουλειές από το σπίτι, όπως ράψιμο. Το εισόδημα τους ήταν συχνά απαραίτητο για την επιβίωση της οικογένειας. Η σχέση με τον άνδρα επηρεαζόταν από τη φτώχεια, τις παραδοσιακές αντιλήψεις και την κοινωνική πίεση. Οι άνδρες ήταν οι κύριοι πάροχοι της οικογένειας αλλά το εισόδημα συχνά δεν επαρκούσε. Έτσι, οι γυναίκες συνέβαλλαν σημαντικά κάνοντας την σχέση τους με τον σύζυγο περισσότερο συνεργατική σε πρακτικό επίπεδο. Ωστόσο, οι γυναίκες παρέμεναν οικονομικά εξαρτημένες, αφού οι χαμηλότεροι μισθοί τους δεν τους επέτρεπαν ανεξαρτησία. Παρά την οικονομική συμβολή τους, οι άνδρες θεωρούσαν την θέση τους ανώτερη και είχαν τον κυρίαρχο ρόλο στις αποφάσεις. Οι γυναίκες συχνά αναμενόταν να υπακούν στον σύζυγο τους, διατηρώντας έναν ρόλο που καθοριζόταν από τις πατριαρχικές αξίες. Σε κάποιες περιπτώσεις, η σχέση με τον άνδρα συνοδευόταν από κακοποίηση, είτε λόγω της κοινωνικής ανοχής στη βία, είτε λόγω της

πίεσης που προκαλούσε η φτώχεια. Οι γυναίκες είχαν περιορισμένες επιλογές διαφυγής, καθώς η κοινωνία δεν πρόσφερε υποστήριξη. Όμως υπήρχαν αρκετές περιπτώσεις όπου η σχέση μεταξύ των συζύγων βασιζόταν σε αμοιβαία εκτίμηση και αγάπη, ιδιαίτερα όταν η καθημερινή συνεργασία για την επιβίωση δημιουργούσε στενούς δεσμούς. Η σχέση των γυναικών με την θρησκεία είναι ένα πολύπλευρο θέμα. Λειτουργούσε ως μέσο παρηγοριάς, ηθικής καθοδήγησης, αλλά και κοινωνικού ελέγχου για τις γυναίκες. Οι γυναίκες, που συχνά βίωναν δύσκολες συνθήκες ζωής και εργασίας, στρέφονταν στη θρησκεία για παρηγοριά, οι εκκλησίες για εκείνες παρείχαν ένα καταφύγιο από την σκληρή πραγματικότητα. Οι χριστιανικές αξίες που διδάσκονταν θεωρούνταν κατάλληλες για τις γυναίκες, συμβάλλοντας στη διατήρηση της υπομονής τους απέναντι στις αντιξοότητες. Οι γυναίκες συμμετείχαν σε εκκλησιαστικές ομάδες και φιλανθρωπικά προγράμματα. Οι οργανώσεις αυτές συχνά βοηθούσαν τις φτωχές οικογένειες με ρούχα, τρόφιμα ή εκπαίδευση. Επίσης παρείχαν βασική εκπαίδευση και ανάγνωση της Βίβλου σε γυναίκες και παιδιά. Η Φύλλις, που είχε μια αρκετά δύσκολη ζωή, είχε σημαντικό δεσμό με την εκκλησία καθώς ότι της συνέβαινε που δεν μπορούσε να το εξηγήσει θεωρούσε ότι προερχόταν από το Θεό, ενώ μετά τον θάνατο της κόρης της, για τον οποίο ένιωθε τύψεις, άρχισε να αφιερώνει ακόμα περισσότερο χρόνο στην εκκλησία. Έλεγε πως της άρεσε η ησυχία, η καθαριότητα, οι ωραίες μυρωδιές ενώ πίστευε ότι εκεί μέσα ήταν προφυλαγμένη από τις αρρώστιες και τις δεισιδαιμονίες.^{xciv}

Η ζωή των νεαρών κοριτσιών και η εκπαίδευση τους χαρακτηριζόταν από περιορισμένες ευκαιρίες και αυστηρούς κοινωνικούς κανόνες. Οι νεαρές κοπέλες ήταν συχνά υπεύθυνες για τις δουλειές του σπιτιού και την φροντίδα των μικρότερων αδελφών τους. Από πολύ μικρές εκπαιδεύονταν να αναλάβουν τα καθήκοντα της νοικοκυράς και να προετοιμαστούν για το ρόλο της συζύγου και της μητέρας. Οι οικογένειες συχνά δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να στείλουν τα κορίτσια στο σχολείο για πολλές ώρες την ημέρα. Μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα, η εκπαίδευση για τα κορίτσια ήταν περιορισμένη. Ο νόμος του 1870 καθιέρωσε τη δωρεάν εκπαίδευση για όλα τα παιδιά, ωστόσο τα κορίτσια δεν είχαν την ίδια πρόσβαση στην μόρφωση όσο τα αγόρια. Η βασική εκπαίδευση περιλάμβανε την ανάγνωση, τη γραφή και τα βασικά μαθηματικά, χωρίς όμως προοπτική για περαιτέρω εκπαίδευση. Τα σχολεία για τα κορίτσια επικεντρωνόταν κυρίως στις καθαρές τέχνες, όπως η ραπτική, το κέντημα και άλλες δεξιότητες που σχετίζονταν με το νοικοκυριό. Η εκπαίδευση συνήθως αποσκοπούσε στην προετοιμασία τους για τις οικογενειακές ευθύνες. Στο σχολείο όπου πηγαίνει η Μολλυ μάθαιναν να γράφουν με το δάχτυλο σ' ένα δίσκο γεμάτο άμμο, να μετράνε βόλους και να υπολογίζουν στο αβάκιο, επίσης μάθαιναν πως να ράβουν κουμπιά και στριφώματα. Παρόλα

αυτά τα κορίτσια συχνά τιμωρούνταν με βίτσισμα ή με ραβδιές^{xcv}. Για πολλές κοπέλες ήταν απλά μια προσωρινή επιλογή πριν αρχίσουν να εργάζονται σε εργοστάσια, οικιακές δουλειές ή σε άλλες θέσεις στην υπηρεσία των πλουσίων. Σε πολλές περιοχές, η θρησκευτική εκπαίδευση έπαιζε σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση των κοριτσιών. Εκκλησιαστικές οργανώσεις προσέφεραν δωρεάν εκπαίδευση, αλλά αυτή ήταν συνήθως περιορισμένη και επικεντρωμένη στις θρησκευτικές διδασκαλίες. Ακόμα ισχύει και η δυσκολία των παιδιών να πηγαίνουν σχολείο λόγω της απόστασης, η μικρή Μόλλυ, που είχε πείσει τον μπαμπά της να την γράψει σε σχολείο και να μην πάει στην εκκλησία όπως πήγαινε η αδελφή της, πήγαινε σε ένα σχολείο τρία μίλια μακριά από το σπίτι της και λόγω της οικονομικής κατάστασης δεν μπορούσε να παίρνει τον ιπποτροχόδρομο, όποτε πήγαινε με γάιδαρο.^{xcvi} Ωστόσο η Μόλλυ κατάφερε να αποφοιτήσει με πολύ καλούς βαθμούς σε αριθμητική, γεωγραφία, αγγλικά και ιστορία και ήθελε να συνεχίσει και στο πανεπιστήμιο και έκανε αίτηση στο Γκέρτον που ήταν το μόνο που δεχόταν κορίτσια, ωστόσο ήταν γνωστό ότι και να σε δέχονταν τα κορίτσια απλά έλιωναν με τις ώρες στο διάβασμα αλλά δεν τους έδιναν ποτέ πτυχίο.^{xcvii}

Η συμμετοχή των γυναικών στην εργασία ήταν απαραίτητη για την οικονομική επιβίωση των οικογενειών τους. Εργάζονταν σε τομείς που απαιτούσαν ανειδίκευτη ή χαμηλής ειδίκευσης εργασία. Δούλευαν κυρίως σε εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας, ανθρακωρυχεία και άλλες βαριές βιομηχανίες. Η εργασία ήταν σκληρή και οι ώρες εξαντλητικές, συχνά φτάνοντας τις 12-16 ώρες ημερησίως. Ο μισθός τους ήταν χαμηλότερος από των ανδρών, αλλά η συμμετοχή τους ήταν απαραίτητη για την οικονομική επιβίωση των οικογενειών τους. Οι συνθήκες ήταν επικίνδυνες, με συχνά ατυχήματα, κακή υγιεινή και ανεπαρκή προστασία. Σε ανθρακωρυχεία, οι γυναίκες δούλευαν δίπλα στους άνδρες υπό αντίξοες συνθήκες, μέχρι να απαγορευτεί με τον νόμο περί ορυχείων του 1842 η εργασία των γυναικών κάτω από τη γη. Εκτός εργοστασίων, πολλές γυναίκες ασχολούνταν με την οικιακή παραγωγή, όπως η ραπτική, ή προσέφεραν υπηρεσίες ως υπηρέτριες, μαγείρισσες και νταντάδες. Παρόλο που οι γυναίκες εργάζονταν, υπήρχε η προσδοκία ότι η φυσική τους θέση ήταν το σπίτι, ως νοικοκυρές και μητέρες. Οι ανύπαντρες γυναίκες είχαν μεγαλύτερη ελευθερία να εργάζονται, αλλά η κοινωνική πίεση ήταν έντονη. Για παράδειγμα η Φύλλις, η μητέρα της Μόλλυ, ήδη από μικρή ηλικία και πριν παντρευτεί ήταν αναγκασμένη να δουλεύει σε υφαντουργείο, δούλεψε δεκατρείς ή και δεκατέσσερις ώρες την ημέρα και έφτιαχνε σεντόνια και πετσέτες από μπαμπάκι στον αργαλειό. Η Φύλλις θεωρούσε ότι ο μόνος τρόπος για να ξεφύγει ήταν να παντρευτεί.^{xcviii}

Τις δυσκολίες και την πίεση των γυναικών αυτών την περιγράφει σε ένα ικανοποιητικό βαθμό ένα απόσπασμα του βιβλίου. Η Φύλλις μέσα στα σαράντα χρόνια της ζωής της είχαν συμβεί

παραπάνω από όσα μπορούσε ν αντέξει. Ήταν ορφανή από πάντα και φτωχή από πάντα και κουρασμένη από πάντα...για χρόνια ξυπνούσε στις πέντε το πρωί και μέχρι το τελευταίο φως της ημέρας καθόταν στον αργαλειό για πέντε σελίνια το κομμάτι. Κι έπειτα, είχε παντρευτεί τον πρώτο άνδρα και είχε κάνει οχτώ παιδιά. Και από τότε όλο έπλενε και τα χέρια της είχαν σκάσει από τα μπουγαδόνερα.^{xcix} Ακόμα, οι αντιλήψεις της εποχής και η κοινή γνώμη επηρέαζαν σημαντικά ακόμα για τις γυναίκες των κατώτερων τάξεων. Με βάση το μυθιστόρημα ήταν μεγάλη ντροπή μια γυναίκα να μείνει έγκυος από κάποιον που δεν είχαν στεφανωθεί και ήταν δακτυλοδεικτούμενη. Στην περίπτωση της Αντέλα, η μεγάλη κόρη των Γιαρρου, η κατάσταση ήταν πιο περίπλοκη καθώς είχε μείνει έγκυος από παντρεμένο άνδρα που ήταν και γείτονας τους. Η κοπέλα προσπάθησε με πολλούς τρόπους να ρίξει το παιδί και αφού δεν τα κατάφερε, αποφάσισε να το δώσει όταν γεννηθεί σε ορφανοτροφείο καθώς ήταν φτωχή και δεν θα μπορούσε να το μεγαλώσει. Όταν μαθεύτηκε η παράνομη σχέση όλοι έβαλαν την κοπέλα στο περιθώριο, την συζητάγανε, την χτυπήσανε και σταμάτησαν να πηγαίνουν ρούχα σε εκείνη για ράψιμο καθώς θεωρούταν “βρώμικη” και θα τις μόλυνε.^c Παρά τις δυσκολίες, οι γυναίκες άρχισαν σταδιακά να οργανώνονται και να διεκδικούν βελτιώσεις στη ζωή τους, φέρνοντας στα προσκήνια ζητήματα που αφορούσαν τα εργασιακά δικαιώματα, την εκπαίδευση και την πολιτική συμμετοχή.

2.2 Η αρχή του αγώνα και οι Σουφραζέτες

Το κίνημα των Σουφραζετών υπήρξε μια από τις δυναμικές και μαχητικές εκφάνσεις του φεμινιστικού αγώνα στην ιστορία, εστιάζοντας στη διεκδίκηση του δικαιώματος ψήφου για τις γυναίκες. Αναπτύχθηκε κυρίως στη Μεγάλη Βρετανία ξεκινώντας τον 19ο αιώνα και φτάνοντας το αποκορύφωμά του στις αρχές του 20ου αιώνα. Το κίνημα αυτό εξέφρασε τη βαθιά κοινωνική ανισότητα μεταξύ των φύλων και κατέδειξε την αποφασιστικότητα των γυναικών να κερδίσουν πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Στις βιομηχανικές κοινωνίες του 19ου αιώνα, οι γυναίκες ήταν νομικά και κοινωνικά υποδεέστερες από τους άνδρες. Η εργασία τους περιοριζόταν στον οικιακό τομέα, ενώ λίγες είχαν πρόσβαση σε εκπαίδευση ή εργασία εκτός σπιτιού. Το εκλογικό δικαίωμα ήταν προνόμιο των ανδρών και μάλιστα μόνο των πλούσιων ή όσων κατείχαν ιδιοκτησία. Οι γυναίκες θεωρούνταν “πολιτικά ανώριμες” και εξαρτημένες από την εξουσία του άνδρα.

Πηγή εικόνας: Women's Suffrage - The U.S. Movement, Leaders & 19th Amendment | HISTORY

Το πρώτο κύμα φεμινισμού αναδύθηκε κατά τα τέλη του 18ου με αρχές του 19ου αιώνα εμπνευσμένο από την Γαλλική και Αμερικάνικη επανάσταση. Σημαντικές φωνές, όπως η Μαίρη Γούλστονκραφτ, στο βιβλίο της *Vindication of the rights of woman* (1792)⁷, ζήτησαν ίσα δικαιώματα για τις γυναίκες. Τον 19ο αιώνα, γυναίκες όπως η Χαριετ Τειλορ Μιλ και ο σύζυγος της Τζον Στιουαρτ Μιλ υποστήριζαν την ψήφο των γυναικών ως προϋπόθεση για την κοινωνική πρόοδο. Το 1897, η Εθνική ένωση για την γυναικεία ψήφο, υπό την ηγεσία της Μίλισεντ Φόσετ, εστίασε σε ειρηνικές τακτικές, όπως δημόσιες ομιλίες, επιστολές προς πολιτικούς και εκστρατείες συλλογής υπογραφών. Η στρατηγική της βασιζόταν στην ιδέα ότι οι γυναίκες έπρεπε να αποδείξουν την ηθική και διανοητική ανωτερότητα τους μέσω πολιτισμένων μέσων. Μια από τις διάσημες ηγέτιδες του κινήματος ήταν η Έμελιν Πανκχερστ, η οποία ίδρυσε την Κοινωνική και Πολιτική Ένωση Γυναικών το 1903 στη Βρετανία. Η ίδια και οι ακόλουθοί της πίστευαν ότι η πιο ριζοσπαστική δράση ήταν απαραίτητη για να επιτευχθεί η κοινωνική αλλαγή. Οι γυναίκες αυτές, γνωστές ως Σουφραζέτες, υιοθέτησαν το σύνθημα “πράξεις, όχι λόγια”, απορρίπτοντας τη σταδιακή προσέγγιση της εθνικής ένωσης. Οι ενέργειες τους συχνά προκαλούσαν αντιδράσεις από τις αρχές, με αποτέλεσμα πολλές

⁷ Θεωρείται ένα από τα πρώτα και σημαντικότερα έργα του φεμινιστικού λόγου. Σε αυτό η συγγραφέας προτείνει την ισότητα των φύλων και την ανάγκη για την εκπαίδευση των γυναικών, ως θεμελιώδη βάση για τη βελτίωση της κοινωνίας. Υποστήριζε ότι οι γυναίκες δεν είναι κατώτερες από τους άνδρες από την φύση τους, αλλά επειδή στερούνται ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση και στη κοινωνία.

Σουφραζέτες να φυλακιστούν και να υποστούν βία. Οργάνωναν μαζικές πορείες και συγκεντρώσεις στις μεγάλες πόλεις, όπως η Μεγάλη πορεία του 1913 στο Λονδίνο, στην οποία συμμετείχαν χιλιάδες γυναίκες. Προχωρούσαν σε σπάσιμο βιτρινών καταστημάτων, βανδαλισμούς και καταστροφές περιουσίας και τοποθετούσαν εκρηκτικούς μηχανισμούς σε άδεια κτήρια για να τραβήξουν την προσοχή. Πολλές συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν. Για να διαμαρτυρηθούν, κατέφυγαν σε απεργίες πείνας, με αποτέλεσμα οι αρχές να εφαρμόζουν την βίαιη σίτιση, γεγονός που προκάλεσε οργή στην κοινή γνώμη^{ci}. Η Έμιλι Ντέιβντσον, μία από τις πιο γνωστές Σουφραζέτες, θυσίασε την ζωή της όταν έπεσε μπροστά στο άλογο του βασιλιά κατά την διάρκεια υποδρομίας το 1913, γεγονός που την ανέδειξε σε σύμβολο του αγώνα.^{cii}

Πηγή εικόνας: [Why should YOU care? | Library Blog - Indiana University East](#)

Οι σουφραζέτες παρά τον κοινό τους στόχο για την απόκτηση του δικαιώματος ψήφου των γυναικών, αντιμετώπισαν σημαντικά προβλήματα και διαφωνίες εντός του κινήματός τους. Αυτές οι διαφορές σχετίζονταν με τις στρατηγικές, τις τακτικές, αλλά και την πολιτική και κοινωνική τους προσέγγιση. Όπως ήδη είδαμε και πιο πάνω, η εθνική ένωση για τη γυναικεία ψήφο προωθούσε ειρηνικές και μετριοπαθείς δράσεις, όπως συλλογή υπογραφών και δημόσιες συζητήσεις ενώ αντίθετα η κοινωνική και πολιτική ένωση γυναικών χρησιμοποιούσαν επιθετικές τακτικές, όπως διαδηλώσεις, βανδαλισμούς και συμβολική βία. Οι μετριοπαθείς φεμινίστριες όπως αυτές της εθνικής ένωσης προέρχονταν συνήθως από την μεσαία τάξη και συνεργάζονταν με πολιτικά κόμματα όπως το εργατικό και το φιλελεύθερο,. Οι σουφραζέτες της κοινωνικής και πολιτικής ένωσης συχνά θεωρούσαν ότι οι πολιτικοί, ακόμα και οι προοδευτικοί, δεν θα έδιναν προτεραιότητα στο δικαίωμα ψήφου γυναικών χωρίς πίεση. Η Έμελιν και οι κόρες της, ιδιαίτερα η Κρίσταμπελ, κατηγορήθηκαν για αυταρχική διαχείριση

της οργάνωσης, τα μέλη της εθνικής ένωσης που διαφωνούσαν με την επιθετική στρατηγική της ηγεσίας συχνά αποχωρούσαν ή απομακρύνονταν. Ορισμένες Σουφραζέτες υποστήριζαν ότι η χρήση βίας, όπως η καταστροφή δημόσιας περιουσίας, ήταν υπερβολική και έβλαπτε την εικόνα του κινήματος. Άλλες πιστεύουν ότι η βία ήταν απαραίτητη για να τραβήξουν την προσοχή και να διαταράξουν την πολιτική αδιαφορία. Οι διαφωνίες οδήγησαν στη δημιουργία νέων ομάδων^{ciii}, όπως η Women's Freedom League που αποχώρησε από την εθνική ένωση το 1907, αυτή η οργάνωση συνδύαζε μετριοπαθείς και δυναμικές δράσεις, προσπαθώντας να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ των 2 στρατοπέδων. Το κίνημα διαιρέθηκε επίσης ανάλογα με την κοινωνική τάξη. Οι γυναίκες της εργατικής τάξης συχνά ένιωθαν περιθωριοποιημένες από ένα κίνημα που κυριαρχείτο από μεσαίες και ανώτερες τάξεις. Οι γυναίκες της εργατικής τάξης ζητούσαν συνδυασμό της ψήφου με την κοινωνική δικαιοσύνη ενώ οι σουφραζέτες της μεσαίας τάξης εστίαζαν κυρίως στο εκλογικό δικαίωμα. Ορισμένες γυναίκες, ιδιαίτερα εκείνες που υποστήριζαν την ειρηνική πτέρυγα, απέφευγαν τη συσχέτιση με ριζοσπαστικές πολιτικές ιδέες, όπως τον σοσιαλισμό ή τον αναρχισμό. Οι γυναίκες της εθνικής ένωσης συχνά κατηγορούνταν ότι έδιναν μεγαλύτερη έμφαση στο δικαίωμα ψήφου, εις βάρος άλλων κοινωνικών αιτημάτων των γυναικών. Η ριζοσπαστικές σουφραζέτες αντιμετωπίστηκαν με χλευασμό και εχθρότητα από τον τύπο, ενώ οι μετριοπαθείς συχνά κατηγορούνταν για αναποτελεσματικότητα. Η εχθρότητα αυτή επιδείνωσε τις εσωτερικές εντάσεις καθώς κάθε ομάδα πίστευε ότι οι τακτικές της άλλης ήταν υπεύθυνες για την καθυστέρηση της επιτυχίας του κινήματος. Οι βίαιες ενέργειες προκάλεσε αρνητικές αντιδράσεις με τα τμήματα της κοινωνίας ενώ οι άλλες γυναίκες αποθαρρύνθηκαν συμμετέχουν στο κίνημα.

Ένα χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της κοινωνικής κατάστασης μας προσφέρει η ηρωίδα του μυθιστορήματος. Η Μολλυ ήταν από μικρή ένας επαναστατικός χαρακτήρας και δεν άργησε να ενταχθεί στο κίνημα των Σουφραζετών. Άνηκε στην πλευρά που δρούσαν με ακραίο τρόπο, έσπαγε βιτρίνες, εισέβαλε σε χώρους όπου γίνονταν ομιλίες και προκαλούσε ένταση, εμπρησμοί και προφανώς είχε συλληφθεί πολλές φορές από την αστυνομία. Την περίοδο εκείνη η Μολλυ εργαζόταν σαν δασκάλα σε ένα σχολείο από το οποίο την έδιωξαν λόγω των δράσεων της. Ακόμα και τότε η Μολλυ δεν σταμάτησε, ακόμα και όταν το κίνημα είχε διχαστεί και είχε χάσει για λίγο το στόχο του και βασικά μέλη αποχωρούσαν, εκείνη έμεινε πιστή στον αγώνα μέχρι τέλος.^{civ} Οι διαφορές και συγκρούσεις μεταξύ των Σουφραζετών υπογράμμισαν την πολυπλοκότητα του αγώνα τους. Παρότι οι εσωτερικές διαμάχες ενίοτε υπονόμευσαν την ενότητά του κινήματος, η ποικιλομορφία στις τακτικές τους εξασφάλισε ότι το αίτημα τους παρέμεινε στο προσκήνιο της πολιτικής και κοινωνικής ατζέντας. Η σύγκρουση μεταξύ

ριζοσπαστισμού και μετριοπάθειας είναι διαχρονική στον ακτιβισμό, όμως και οι δύο προσεγγίσεις συνέβαλαν στη τελική νίκη του κινήματος

Το κίνημα των Σουφραζετων είχε σημαντικές επιτυχίες. Στη Βρετανία το 1918 το δικαίωμα ψήφου παραχωρήθηκε σε γυναίκες άνω των 30 ετών που πληρούσαν συγκεκριμένα κριτήρια, όπως ιδιοκτησία, ή ήταν σύζυγοι ιδιοκτητών. Αυτός ο περιορισμός βασιζόταν στην αντίληψη ότι οι γυναίκες της μεσαίας και ανώτερης τάξης ήταν πιο αρμόδιες να συμμετέχουν στην πολιτική ζωή. Αν και αυτή η νίκη δεν αφορούσε όλες τις γυναίκες, αποτελούσε τεράστιο βήμα προόδου. Ήταν αποτέλεσμα της δυναμικής δράσης των σουφραζετών και της αναγνώρισης της συμβολής των γυναικών στην πολεμική προσπάθεια. Το 1928 το εκλογικό δικαίωμα επεκτάθηκε σε όλες τις γυναίκες άνω των 21 ετών. Αυτή η εξέλιξη ήταν αποτέλεσμα δεκαετιών συνεχούς πίεσης από σουφραζέτες, μετριοπαθείς και ριζοσπαστικές, καθώς και κοινωνικών αλλαγών μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Το 1919, το Parliament Act επέτρεψε στις γυναίκες να θέσουν υποψηφιότητα για τη βουλή των κοινοτήτων. Η Nancy Astor έγινε η πρώτη γυναίκα που εκλέχθηκε στο βρετανικό κοινοβούλιο το 1919, ανοίγοντας το δρόμο για τη συμμετοχή περισσότερων γυναικών στη πολιτική. Παρότι η πρόοδος ήταν σταδιακή, η συμμετοχή των γυναικών στο νομοθετικό έργο βοήθησε να ενταχθούν τα θέματα ισότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης στην πολιτική ατζέντα. Οι Σουφραζέτες έθεσαν τις βάσεις για ευρύτερες κοινωνικές και νομικές αλλαγές που βελτίωσαν τη θέση των γυναικών. Οι γυναίκες απέκτησαν σταδιακά πρόσβαση σε ανώτερη εκπαίδευση και πανεπιστήμια, κάτι που συνέλαβε στην αναγνώριση της πνευματικής και επαγγελματικής τους αξίας, ο αγώνας βοήθησε στη διάλυση των στερεοτύπων που περιόριζαν τις γυναίκες στον οικογενειακό ρόλο. Επίσης, οι γυναίκες κέρδισαν καλύτερη προστασία στα δικαιώματα ιδιοκτησίας και κληρονομιάς. Ενισχύθηκε η δυνατότητα τους να έχουν οικονομική ανεξαρτησία, κάτι που θεωρούνταν ριζοσπαστικό για την εποχή. Αν και δεν επιτεύχθηκε πλήρης μισθολογική ισότητα, ο αγώνας για το δικαίωμα ψήφου ενίσχυσε τη θέση των γυναικών στον εργασιακό χώρο, ιδιαίτερα μετά τον πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο, όταν πολλές γυναίκες εργάστηκαν σε ανδροκρατούμενες θέσεις. Οι γυναίκες άρχισαν να βλέπονται όχι μόνο ως “μητέρες” ή “σύζυγοι”, αλλά ως αυτόνομες προσωπικότητες με δικαιώματα. Το κίνημα βοήθησε στη διάδοση της ιδέας ότι οι γυναίκες είναι ίσες με τους άνδρες και πρέπει να έχουν ενεργό ρόλο στη δημόσια ζωή. Η επιτυχία του βρετανικού κινήματος ενέπνευσε φεμινιστικά κινήματα σε άλλες χώρες. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το δικαίωμα ψήφου για τις γυναίκες κατοχυρώθηκε το 1920 με τη 19η Τροπολογία. Στη Νέα Ζηλανδία, οι γυναίκες είχαν αποκτήσει δικαίωμα ψήφου από το 1893, αλλά το βρετανικό κίνημα ενίσχυσε την πίεση για πλήρη ισότητα και στις άλλες βρετανικές

αποικίες. Η δύναμη και η επιμονή των Σουφραζετών άνοιξαν το δρόμο για νέες γενιές γυναικών που διεκδικούσαν δικαιώματα σε άλλους τομείς, όπως η εργασία, η υγεία και η πολιτική. Τα σύμβολα του κινήματος, όπως οι μαχητικές διαδηλώσεις και απεργίες πείνας, ενίσχυσαν την αίσθηση του αγώνα και της συλλογικής δύναμης. Οι σουφραζέτες δεν άλλαξαν μόνο τη νομοθεσία, αλλά και τη νοοτροπία μιας ολόκληρης κοινωνίας. Παρά τις εσωτερικές διαμάχες και τις αντιξοότητες, κατάφεραν αρχικά να μετατρέψουν τη πολιτική αδιαφορία σε πολιτική δράση, να διασφαλίσουν ότι το ζήτημα των γυναικείων δικαιωμάτων δεν θα μπορούσε ποτέ ξανά να αγνοηθεί, να λειτουργήσουν ως πρότυπο ακτιβισμού και κοινωνικής αλλαγής. Οι Σουφραζέτες άνοιξαν τον δρόμο για τη συνεχή πρόοδο στα ζητήματα ισότητας.^{cv}

3. Ανακεφαλαίωση: Μια πιο θεωρητική ματιά και η επίδραση των κινημάτων στο σήμερα

Όπως έχουμε ήδη αναλύσει, ο 19ος και ο 20ος αιώνας υπήρξαν περίοδοι τεράστιων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών αλλαγών, που διαμόρφωσαν τον σύγχρονο κόσμο. Οι μεταβολές αυτές οφείλονταν σε μια σειρά από επαναστάσεις, καινοτομίες και κοινωνικές διεκδικήσεις που επηρέασαν βαθιά τις ανθρώπινες κοινότητες. Αρχικά, η μετάβαση από τη γεωργική στη βιομηχανική οικονομία επέφερε δραστικές αλλαγές στην παραγωγή με την εισαγωγή των μηχανών και εργοστασίων. Δημιουργήθηκε η εργατική τάξη, ενώ οι πόλεις επεκτάθηκαν γρήγορα, προκαλώντας αστικοποίηση. Η ανάπτυξη των πόλεων συνοδεύτηκε από βελτιώσεις στις υποδομές, αλλά και από κοινωνικές ανισότητες. Οι συνθήκες διαβίωσης για τους φτωχούς στις πόλεις ήταν συχνά άθλιες, γεγονός που οδήγησε σε κοινωνικές διεκδικήσεις. Αναπτύχθηκαν εργατικά κινήματα, τα οποία διεκδικούσαν καλύτερες συνθήκες εργασίας, ανώτερους μισθούς και κοινωνική προστασία. Οι ιδέες του Διαφωτισμού, που επικεντρώνονταν στα ανθρώπινα δικαιώματα, την ελευθερία και την δημοκρατία, επηρέασαν την πολιτική σκέψη. Η επέκταση της εκπαίδευσης, η βελτίωση της υγειονομικής περίθαλψης και η ελάττωση της παιδικής εργασίας αποτέλεσαν βασικές αλλαγές. Οι γυναίκες άρχισαν να διεκδικούν κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, με τις Σουφραζέτες να αποτελούν σημαντικό παράδειγμα αγώνων για τη γυναικεία ψήφο. Οι αιώνες αυτοί χαρακτηρίστηκαν από βαθιές κοινωνικές αλλαγές που επαναπροσδιόρισαν την ανθρώπινη ζωή. Από την εκβιομηχάνιση και την αστικοποίηση μέχρι την ενίσχυση των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, οι εξελίξεις αυτές έθεσαν τα θεμέλια για τον σύγχρονο κόσμο.

Το εργατικό κίνημα αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους κοινωνικούς και πολιτικούς πυλώνες της νεωτερικότητας, αναδεικνύοντας τη συλλογική δράση της εργατικής τάξης σε συνθήκες βιομηχανικής ανάπτυξης και κοινωνικής ανισότητας. Η εμφάνιση του σχετίζεται με την ανάδυση του καπιταλιστικού συστήματος, τις ριζικές αλλαγές στην εργασία και τις κοινωνικές σχέσεις που έφερε η βιομηχανική επανάσταση. Οι συνθήκες αυτές δημιούργησαν ένα έντονο άνισο περιβάλλον, στο οποίο οι εργάτες αντιμετώπισαν σκληρές συνθήκες διαβίωσης, χαμηλούς μισθούς και έλλειψη κοινωνικής προστασίας. Στο πλαίσιο αυτό, οι θεωρίες των κοινωνιολόγων και φιλοσόφων όπως ο Marx και ο Durkheim και ο Weber, προσφέρουν πολύτιμα εργαλεία ανάλυσης και ερμηνείας σχετικά εργατικού κινήματος, αναδεικνύοντας διαφορετικές πτυχές της συλλογικής δράσης και της σχέσης της με την κοινωνική δομή, τη σύγκρουση και την οργάνωση. Ο Marx, μέσα από το έργο του, ανέδειξε

τη σύγκρουση των τάξεων ως την κεντρική δύναμη της κοινωνικής αλλαγής. Το εργατικό κίνημα ενσαρκώνει την πάλη της εργατικής τάξης, του προλεταριάτου, ενάντια στην καταπίεση της αστικής τάξης (καπιταλιστών). Το εργατικό κίνημα, κατά τον Marx, αντιπροσωπεύει την συνειδητοποίηση των εργαζομένων για την εκμετάλλευση που υφίστανται και την οργάνωση τους σε συλλογικότητες, συνδικάτα, για την ανατροπή του συστήματος. Η έννοια της αλλοτρίωσης εξηγεί πώς οι εργαζόμενοι, μέσω της εκμετάλλευσης αποξενώνονται από την εργασία τους, κάτι που το εργατικό κίνημα προσπαθεί να ανατρέψει. Ο Weber από την άλλη, μέσα από την έννοια της κοινωνικής δράσης, εξετάζει το εργατικό κίνημα όχι μόνο ως αντίδραση στις υλικές συνθήκες, αλλά και ως ζήτημα νοήματος και αξιών. Η έννοια της νόμιμης εξουσίας είναι κρίσιμη για τον Weber, καθώς εξηγεί πως οι εργαζόμενοι οργανώνονται για να διεκδικήσουν δικαιώματα μέσα στο πλαίσιο του καπιταλιστικού κράτους. Οι εργατικοί αγώνες, κατά τον Weber, εντάσσονται στο πλαίσιο της διαμάχης συμφερόντων μεταξύ κοινωνικών τάξεων, αλλά η εστίαση του είναι στην οργανωτική και γραφειοκρατική διάσταση του κινήματος. Η επιτυχία του συνδέεται με την ικανότητα του να καθιερώσει κανονιστικά πλαίσια και να επηρεάσει την πολιτική.

Η θεωρία των κοινωνικών γεγονότων του Durkheim παρέχει μια ισχυρή βάση για την ανάλυση των συνηθειών στις αριστοκρατικές και εργατικές τάξεις. Ο Durkheim όρισε τα κοινωνικά γεγονότα ως τρόπους δράσης, σκέψης ή αίσθησης που είναι εξωτερικοί προς το άτομο αλλά ασκούν πάνω του εξαναγκαστική δύναμη. Αντικατοπτρίζονται στις συλλογικές συνήθειες και πρακτικές διαφορετικών κοινωνικών στρωμάτων. Στην αριστοκρατία, τα κοινωνικά γεγονότα αντικατοπτρίζονται σε έθιμα, παραδόσεις και τρόπους ζωής που ενισχύουν τη διάκριση και την κοινωνική υπεροχή. Οι αριστοκράτες διατηρούσαν συνήθειες όπως η επίδειξη πλούτου μέσω πολυτελών δεξιώσεων, υποστήριξη της τέχνης και η συμμετοχή σε αποκλειστικούς κοινωνικούς κύκλους. Αυτές οι πρακτικές λειτουργούσαν ως μέσα διατήρησης της κοινωνικής συνοχής εντός της τάξης αλλά και ενίσχυσης της διάκρισης από τις χαμηλότερες τάξεις. Τα μέλη της αριστοκρατικής τάξης δεσμεύονταν από κοινωνικούς κανόνες που απαιτούσαν συμμόρφωση στις συμβάσεις της ευγένειας και της επισημότητας. Για παράδειγμα, η ενδυμασία ή τρόποι συμπεριφοράς στα αριστοκρατικά σαλόνια ήταν στενά καθορισμένη. Στην εργατική τάξη, τα κοινωνικά γεγονότα σχετίζονταν με συλλογικές πρακτικές που αποσκοπούσαν στην αλληλεγγύη και την επιβίωση. Οι συνήθειες περιλάμβαναν τη δημιουργία συνδικάτων, την ανταλλαγή βασικών πόρων και την υποστήριξη στις δυσκολίες, όπως κατά τη διάρκεια απεργιών ή κρίσεων. Οι συνήθειες της εργατικής τάξης επηρεάζονταν από τις σκληρές συνθήκες εργασίας, όπως οι μεγάλες ώρες σε βιομηχανίες και η χαμηλή αμοιβή. Στην

αριστοκρατία, η συλλογική συνείδηση επικεντρωνόταν σε αξίες όπως η παράδοση, το γόητρο και η διατήρηση της κοινωνικής τάξης. Στην εργατική τάξη, η συλλογική συνείδηση έδινε έμφαση στην αλληλεγγύη και την κοινή επιδίωξη βελτίωσης των συνθηκών ζωής. Οι αριστοκράτες επικεντρώνονταν σε συνήθειες που προήγαγαν το συμβολικό κεφάλαιο, ενώ οι εργάτες υιοθετούσαν πρακτικές που εξυπηρετούσαν τις άμεσες ανάγκες. Ο Durkheim θεωρεί ότι οι συνήθειες κάθε τάξης δεν είναι αυθαίρετες, αλλά πηγάζουν από τις δομές και τις λειτουργίες της κοινωνίας. Τα κοινωνικά γεγονότα δημιουργούν πρότυπα συμπεριφοράς που διασφαλίζουν τη συνοχή και λειτουργία των κοινωνικών συστημάτων. Στη περίπτωση της αριστοκρατίας, αυτά τα πρότυπα ενισχύουν την κοινωνική διαφοροποίηση, ενώ για την εργατική τάξη προωθούν τη συλλογικότητα και την αλληλεγγύη. Αυτό το θεωρητικό πλαίσιο μας επιτρέπει να κατανοήσουμε πως οι συνήθειες και πρακτικές των ανθρώπων ήταν αποτελέσματα της αλληλεπίδρασης μεταξύ ατομικής δράσης και κοινωνικών κανόνων.

Ο Weber, μέσα από την θεωρία του για την κοινωνική δράση, ανέδειξε πως οι κοινωνικές τάξεις, όπως η αριστοκρατική και η εργατική, δρουν και αλληλοεπιδρούν με βάση τα ιδιαίτερα κίνητρα, αξίες και κοινωνικές δομές τους. Η ανάλυση της κοινωνικής δράσης εστιάζει στους λόγους που υποκινούν τη συμπεριφορά των ανθρώπων και την εντάσσει σε τέσσερις κύριες κατηγορίες που έχουμε ήδη αναφέρει στην εισαγωγή, ορθολογική με βάση σκοπό, ορθολογική με βάση τις αξίες, συναισθηματική και παραδοσιακή. **Ορθολογική με βάση τις αξίες:** οι αριστοκράτες χαρακτηρίζονταν από δράσεις που συνδέονταν με τη διατήρηση της κοινωνικής τους θέσης. Η προσήλωση σε αξίες όπως το κύρος και η πολιτική υπεροχή αποτελούσε σημαντικό στοιχείο της κοινωνικής τους ταυτότητας. Οι συνήθειες, όπως η συμμετοχή σε φιλανθρωπικές δραστηριότητες ή η υποστήριξη στη τέχνη, ήταν μορφές δράσης που προωθούσαν τις κοινωνικές αξίες. **Ορθολογική με βάση σκοπούς:** Οι εργάτες ανέπτυσαν μορφές συλλογική δράσης με στόχο τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας. Παραδείγματα περιλαμβάνουν τη συμμετοχή σε συνδικαλιστικά κινήματα και απεργίες. Η δράση αυτή συχνά ήταν αποτέλεσμα της ανάγκης για επιβίωση και διεκδίκηση καλύτερων μισθών και ωραρίων. **Συναισθηματική δράση:** Στις πιο δύσκολες στιγμές, όπως κατά τη διάρκεια βιομηχανικών απεργιών ή κοινωνικών κινημάτων, η συναισθηματική δράση ήταν έντονη. Η αγανάκτηση ή η αίσθηση αδικίας πυροδοτούσαν αντιδράσεις που βασιζόταν στο συλλογικό συναίσθημα. **Παραδοσιακή δράση:** Ο τρόπος ζωής της αριστοκρατίας βασιζόταν σε παραδοσιακά πρότυπα, όπως η κληρονομικότητα της γης και οι διακρίσεις με βάση την καταγωγή. Τα μέλη αυτής της τάξης υιοθετούσαν πρακτικές και τρόπους ζωής που εδραιώνονταν με μακροχρόνιες παραδόσεις. Από την πλευρά της εργατικής τάξης, οι εργατικές

κοινότητες ανέπτυξαν δικά τους πολιτιστικά στοιχεία και παραδόσεις, όπως η διατήρηση δεσμών γειτονιάς ή η συμμετοχή σε θρησκευτικές δραστηριότητες. Αυτά συχνά λειτουργούσαν ως μηχανισμοί υποστήριξης εντός της κοινότητας. Όταν χάνεται η ισορροπία στις κοινωνικές δράσεις των τάξεων, προκύπτουν κοινωνικές συγκρούσεις, κρίσεις και ρήξεις που μπορούν να έχουν σοβαρές συνέπειες για την κοινωνική συνοχή και την αναδιαμόρφωση των κοινωνικών δεσμών. Για παράδειγμα στην αριστοκρατική τάξη τα μέλη της οικογένειας από ότι είδαμε έχουν αρχίσει να έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους καθώς οι νέοι δεν είναι πρόθυμοι να συνεχίσουν τις αξίες που τους επιβάλλει η οικογένεια τους και επαναστατούν με αποτέλεσμα να ταρασσονται οι ισορροπίες και οι δεσμοί να χάνονται. Όπως επίσης στην εργατική τάξη έχουν αρχίσει να ταρασσονται οι δεσμοί σε σχέση με την θρησκεία είτε λόγω των μεγάλων κακουχιών που βιώνουν, είτε γιατί η εξέλιξη της κοινωνίας τους κινεί να παραμερίσουν ή ακόμα και να απαξιώσουν εντελώς τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Η ανάλυση του Weber, σε συνδυασμό με τις θεωρίες του Durkheim για την συλλογική συνείδηση και του Marx για την πάλη των τάξεων, μας βοηθά να κατανοήσουμε πώς η έλλειψη ισορροπίας στις κοινωνικές δράσεις οδηγεί σε κρίσεις που αναδιαμορφώνουν τη δομή της κοινωνίας.

Η έννοια του *habitus* του Pierre Bourdieu συνδέεται άμεσα με τις κοινωνικές πρακτικές και τις συνήθειες των ανθρώπων σε διαφορετικές τάξεις, προσφέροντας ένα εργαλείο για την κατανόηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ δομών και ατομικής δράσης. Το *habitus* περιγράφει το σύνολο των αποκτημένων διαρκών προδιαθέσεων, οι οποίες καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται, ενεργούν και αξιολογούν τον κόσμο, πάντα μέσα στο πλαίσιο της κοινωνικής τάξης τους. Το *habitus* των αριστοκρατικών τάξεων αναπτύσσεται μέσα σε περιβάλλον όπου η πρόσβαση στην εξουσία, στον πλούτο και στον πολιτιστικό κεφάλαιο θεωρείται δεδομένη. Οι πρακτικές όπως η φιλανθρωπία και η εκπαίδευση στα καλύτερα ιδρύματα, εκφράζουν έναν τρόπο ζωής που ενσωματώνει τη διατήρηση του *status quo*. Το *habitus* αυτής της τάξης τείνει να θεωρεί φυσικές και αυτονόητες τις ανισότητες, βασιζόμενο στις πολιτιστικές διαφορές για τη νομιμοποίηση της κυριαρχίας. Το *habitus* της εργατικής τάξης διαμορφώνεται από τις υλικές στερήσεις και τους περιορισμούς, οδηγώντας σε πρακτικές που συνδέονται με την επιβίωση και τη συλλογικότητα. Η καθημερινή εμπειρία των δύσκολων συνθηκών ζωής και εργασίας ενισχύει μια πρακτική “αίσθηση του εφικτού”, όπου οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τι μπορούν να διεκδικήσουν και τι όχι, στο πλαίσιο της θέσης τους στη δομή. Αυτή η “αίσθηση του εφικτού” καθορίζει τον τρόπο συμμετοχής τους στις κοινωνικές δράσεις, όπως τα εργατικά κινήματα. Όταν οι κοινωνικές δομές αλλάζουν

ραγδαία κατά την βιομηχανική επανάσταση, το *habitus* των τάξεων μπορεί να υποστεί κρίση. Για παράδειγμα, οι αριστοκράτες δυσκολεύτηκαν να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα της αστικής εξουσίας, ενώ η εργατική τάξη ενεργοποιήθηκε συλλογικά για να διεκδικήσει δικαιώματα. Οι καθημερινές πρακτικές που πηγάζουν από το *habitus* τείνουν να αναπαράγουν τις κοινωνικές ανισότητες. Οι εκπαιδευτικές και πολιτιστικές διαφορές μεταξύ τάξεων διαιωνίζουν τη θέση τους στο κοινωνικό πεδίο, όπως περιγράφει και ο Bourdieu στη θεωρία του για το πολιτιστικό κεφάλαιο. Όπως η κοινωνική δράση του Weber, το *habitus* ενσωματώνει τόσο τις αξίες όσο και τους σκοπούς, αλλά λειτουργεί περισσότερο ως εσωτερικός μηχανισμός αντίληψης παρά ως συνειδητή επιλογή. Το *habitus* μοιάζει με την έννοια των κοινωνικών γεγονότων του Durkheim, καθώς αμφότερα εντοπίζονται στο πλαίσιο των κοινωνικών δομών που υπαγορεύουν τη συμπεριφορά. Ωστόσο, το *habitus* λειτουργεί πιο υποκειμενικά, συνδέοντας τις κοινωνικές επιρροές με την ατομική πρακτική. Ο Marx αναφέρεται στις δομές εξουσίας που καθορίζουν τη συνείδηση των τάξεων. Το *habitus* του Bourdieu προσθέτει βάθος, δείχνοντας πώς αυτές οι δομές μεταφράζονται σε καθημερινές πρακτικές και προτιμήσεις. Το *habitus*, λοιπόν, είναι ένα εργαλείο κατανόησης των καθημερινών πρακτικών που αναπαράγουν ή προκαλούν ρήξη στις κοινωνικές ανισότητες. Σε μια εποχή όπου η πάλη των τάξεων και οι κοινωνικές δράσεις ήταν έντονες, οι συνήθειες και οι αντιλήψεις που διαμορφώθηκαν σε κάθε τάξη αντικατοπτρίζουν τον ρόλο τους στο κοινωνικό πεδίο.

Οι Σουφραζέτες, που έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στον αγώνα για τη γυναικεία ψήφο, εμπλέκονται άμεσα στις δυναμικές ταξικών, κοινωνικών και πολιτισμικών αλλαγών. Η δράση τους και η σχέση τους με την πάλη των τάξεων, το *habitus* και τη θεωρία της κοινωνικής δράσης, αναδεικνύουν τις αντιφάσεις αλλά και τις δυνατότητες του κοινωνικού μετασχηματισμού. Οι περισσότερες ηγέτιδες του κινήματος των σουφραζετών προέρχονταν από τις μεσαίες και ανώτερες τάξεις, φέρνοντας μαζί τους ένα *habitus* που συνδύαζε πολιτισμικό κεφάλαιο και οικονομική άνεση. Ορισμένες Σουφραζέτες, ωστόσο, ανέδειξαν τη σημασία της συνεργασίας με εργαζόμενες γυναίκες, γεφυρώνοντας ταξικά χάσματα μέσα στο κίνημα. Όπως η εργατική τάξη πάλευε για οικονομική δικαιοσύνη, έτσι και οι Σουφραζέτες πάλευαν για πολιτική ισότητα. Ο αγώνας τους αναδείκνυε τη σύνδεση της έλλειψης ψήφου τον ευρύτερο αποκλεισμό των γυναικών από θέσεις εξουσίας. Ο Μαρξιστικός παραλληλισμός είναι εμφανής, καθώς η ανισότητα στον καταμερισμό της εξουσίας ήταν κομβικό στοιχείο και στους δύο αγώνες. Οι Σουφραζέτες αμφισβήτησαν την παραδοσιακή θέση της γυναίκας, η οποία θεωρούνταν κοινωνικό γεγονός με βάση τον Durkheim, προσπαθώντας να μετατρέψουν αυτό το γεγονός σε ευέλικτη πραγματικότητα. Η κοινωνική δράση των Σουφραζέτων ήταν

οργανωτική και στρατηγική, προσανατολισμένη προς έναν συγκεκριμένο στόχο, την ψήφο. Αυτή η δράση συνδυάζει ορθολογική-σκοπούμενη δράση και αξιακή δράση με την προσήλωση στην ιδέα της ισότητας. Η αντίσταση των Σουφραζέτων κατέδειξε την αποτυχία των παραδοσιακών δομών εξουσίας να ενσωματώσουν την αλλαγή. Οι επιθέσεις στις κοινωνικές νόρμες και την ιδέα ότι οι γυναίκες έπρεπε να περιορίζονται στον οικιακό ρόλο ενίσχυσαν τη ρήξη με τις παραδοσιακές αξίες. Η δράση των Σουφραζέτων προσέφερε ένα νέο *habitus*, όπου οι γυναίκες διεκδικούσαν ενεργά δημόσιο χώρο και πολιτικά δικαιώματα. Αυτή η αλλαγή στη συμπεριφορά και τη συλλογική ταυτότητα των γυναικών διαμόρφωσε νέες δυναμικές, που συνδέονται με την ταξική και φεμινιστική πάλη. Η προσπάθεια τους να επηρεάσουν την κουλτούρα και τις αντιλήψεις ήταν κεντρική για την επιτυχία του αγώνα τους, παραμένοντας αναπόσπαστο μέρος των κοινωνικών αλλαγών που επηρεάζουν τις δομές εξουσίας και τη σχέση των τάξεων. Τα κοινωνικά κινήματα του παρελθόντος, όπως το εργατικό κίνημα, οι διεκδικήσεις και των σουφραζετών, έχουν διαμορφώσει σημαντικά τη σημερινή κοινωνία.

Παρά τις κατακτήσεις, η εκμετάλλευση και οι ανισότητες εξακολουθούν να υφίστανται σε νέες, συχνά πιο περίπλοκες μορφές. Το οκτάωρο εργασίας, η απαγόρευση της παιδικής εργασίας, και τα συνδικαλιστικά δικαιώματα είναι επιτεύγματα του εργατικού κινήματος που έχουν βελτιώσει τις συνθήκες εργασίας. Σήμερα, ωστόσο, βλέπουμε την άνοδο της επισφαλούς εργασίας, την αποδυνάμωση των συνδικάτων και την ανασφάλεια σε θέματα όπως οι μισθοί και τα δικαιώματα. Οι σουφραζέτες άνοιξαν τον δρόμο για την πολιτική συμμετοχή των γυναικών, ενώ τα σύγχρονα φεμινιστικά κινήματα διεκδικούν την εξάλειψη της έμφυλης βίας, την ίση αμοιβή και την καταπολέμηση της πατριαρχικής κουλτούρας. Παρότι οι γυναίκες κατέχουν πλέον περισσότερες θέσεις ευθύνης, η ανισότητα παραμένει, για παράδειγμα διαφορές μισθών και περιορισμένη πρόσβαση σε θέσεις εξουσίας η απορρύθμιση των αγορών έχει οδηγήσει σε συνθήκες εκμετάλλευσης, όπως χαμηλοί μισθοί, απουσία κοινωνικής προστασίας και εξαντλητικά ωράρια. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι εργαζόμενοι σε εργοστάσια παραγωγής δουλεύουν κάτω από επικίνδυνες συνθήκες με ελάχιστη αμοιβή. Η ανισότητα στις αμοιβές η σεξουαλική παρενόχληση και η περιορισμένη αναγνώριση της απλήρωτης εργασίας των γυναικών στο σπίτι παραμένουν προκλήσεις. Οι σύγχρονες κινητοποιήσεις των εργαζομένων αντικατοπτρίζουν τις συνέχιση της πάλης για δικαιώματα και καλύτερες συνθήκες εργασίας, ενσωματώνοντας αιτήματα που προκύπτουν από τις αλλαγές στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Στην Ελλάδα, οι πρόσφατες απεργίες περιλαμβάνουν διεκδικήσεις όπως αυξήσεις στους μισθούς, επαναφορά δικαιωμάτων που

έχουν χαθεί και καταπολέμηση της ακρίβειας.^{cv} Σε διεθνές επίπεδο, οι κινητοποιήσεις εστιάζουν επίσης σε ζητήματα όπως η προστασία της εργασίας από αυτοματοποίησης, ισότητα φύλων στο χώρο εργασίας και η διαφύλαξη του δικαιώματος συνδικαλισμού. Παραδείγματα περιλαμβάνουν απεργίες στις ΗΠΑ από εργαζομένους στην αυτοκινητοβιομηχανία για καλύτερες αποδοχές, καθώς και κινητοποιήσεις σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης και την προστασία της εργασίας σε κρίσιμους κλάδους.^{cvi} Αυτές οι δράσεις δείχνουν τη συνεχιζόμενη σημασία της συλλογικής δράσης στον αγώνα για δικαιοσύνη και ισότητα, ενώ η σύνδεση με τις παραδοσιακές αξίες του εργατικού κινήματος, όπως θεμελιώθηκαν από θεωρητικούς όπως ο Marx, παραμένει εμφανής η εκμετάλλευση μειωμένη σε πολλές περιπτώσεις συνεχίζει να αποτελεί πρόκληση με την αλληλεγγύη και την οργανωμένη δράση να αναδεικνύονται ως κεντρικά εργαλεία αλλαγής. Σήμερα οι κινητοποιήσεις για τα δικαιώματα των γυναικών εστιάζουν στην αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών, ένα ζήτημα που παραμένει παγκόσμιο πρόβλημα. Από τη συμμετοχή σε μαζικές διαδηλώσεις μέχρι τις ψηφιακές καμπάνιες ακόμα οι γυναίκες προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τις συστηματικές διακρίσεις και τη βία που συχνά προκαλείται από πατριαρχικές κοινωνικές δομές. Σύμφωνα με τον ΟΗΕ, η βία κατά των γυναικών παραμένει ευρέως διαδεδομένη, με εκτιμήσεις να δείχνουν ότι 1 στις 3 γυναίκες παγκοσμίως έχει υποστεί σωματική ή σεξουαλική βία τουλάχιστον μία φορά στη ζωή της. Στην Ελλάδα, όπως και αλλού, παρατηρούνται σημαντικές προσπάθειες εξάλειψης αυτής της βίας μέσω νομοθετικών μέτρων, εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών και δράσεων ευαισθητοποίησης. Ωστόσο, η πατριαρχία εξακολουθεί να καλλιεργεί ανισότητες, αποτρέποντας πολλές γυναίκες από το να καταγγείλουν τη βία που βιώνουν. Η δράση των γυναικών μέσα από οργανώσεις και καμπάνιες έχει αρχίσει να αποφέρει αποτελέσματα δημιουργώντας μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση και υποστήριξη προς τα θύματα βίας παράλληλα τα φαινόμενα έμφυλης βίας στις διαδηλώσεις συνεχίζουν να αναδεικνύονται ως πρόκληση οι γυναίκες που διαδηλώνουν για τα δικαιώματά τους συχνά αντιμετωπίζουν υπέρμετρη χρήση βίας από τις αρχές γεγονός που ενισχύει τη σημασία της συσπείρωσης και της παγκόσμιας αλληλεγγύης^{cvi}. Η σύγχρονη πραγματικότητα δείχνει ότι οι αγώνες των εργαζομένων και οι κινητοποιήσεις τους παραμένουν αναπόσπαστο μέρος της διεκδίκησης δικαιωμάτων και αξιοπρεπών συνθηκών ζωής. Η ιστορική κληρονομιά του εργατικού κινήματος συνεχίζει να επηρεάζει τα σημερινά αιτήματα, ενώ οι νέες προκλήσεις, όπως η οικονομική κρίση, η έμφυλη βία και ανισότητες επαναπροσδιορίζουν τις προτεραιότητες. Στο σήμερα, οι εργαζόμενοι και οι γυναίκες παλεύουν για διασφάλιση βασικών δικαιωμάτων, ισότητα και εξάλειψη της εκμετάλλευσης. Η αλληλεγγύη, η

συνεργασία και η συνεχής δράση παραμένουν απαραίτητες για την επίτευξη ουσιαστικής κοινωνικής προόδου.

Τέλος ο βασικός πυρήνας της εργασίας από όπου αποκομίσαμε βασικά στοιχεία και μας οδήγησε σε αυτή την ανάλυση των κοινωνιών και των ανισοτήτων, είναι το λογοτεχνικό βιβλίο 'Άλμπατρος'. Η λογοτεχνία αποτελεί ένα από τα πιο πολύτιμα εργαλεία για την κατανόηση άλλων εποχών και κοινωνιών προσφέροντας μια μοναδική πρόσβαση στον κόσμο των σκέψεων, συναισθημάτων και εμπειριών των ανθρώπων που έζησαν σε διαφορετικά χρονικά πλαίσια μέσα από τη γραφή, οι συγγραφείς δεν καταγράφουν μόνο γεγονότα ή καταστάσεις, αλλά αποτυπώνουν την καθημερινότητα, τις αξίες, τις πεποιθήσεις και τις αντιφάσεις των κοινωνιών τους. Αυτή η κατανόηση δεν περιορίζεται μόνο σε ιστορικά γεγονότα, αλλά επεκτείνεται και στη βαθύτερη κατανόηση της ανθρώπινης φύσης. Η λογοτεχνία μάς δίνει τη δυνατότητα να ταξιδέψουμε πίσω στο χρόνο και να βιώσουμε τις προκλήσεις και τα συναισθήματα των ανθρώπων μιας άλλης εποχής. Όταν διαβάζουμε για τη ζωή κατά τη διάρκεια των πολέμων, των επαναστάσεων ή των κοινωνικών αλλαγών, μπορούμε να αποκτήσουμε μια πιο άμεση και προσωπική εικόνα του πώς ήταν να ζεις εκείνη σε εποχές. Το έργο ενός συγγραφέα μπορεί να μας φέρει αντιμέτωπους με τις πολιτικές οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν, ακόμα και να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τις αιτίες που οδηγούν σε συγκεκριμένα γεγονότα ή αλλαγές. Επιπλέον η λογοτεχνία ενισχύει την ικανότητά μας να αντιλαμβανόμαστε και να κατανοούμε άλλες κουλτούρες. Μέσα από τα έργα συγγραφέων που ανήκουν σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές ή πολιτισμούς έχουμε την ευκαιρία να δούμε τη ζωή από μια διαφορετική σκοπιά. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, καθώς η κατανόηση διαφορετικών πολιτισμικών παραδόσεων και κοινωνικών δομών συμβάλλει στη δημιουργία γέφυρας μεταξύ διαφορετικών ομάδων και την προώθηση της ανοχής και του σεβασμού. Η λογοτεχνία μας βοηθά επίσης να κατανοήσουμε τις εξελίξεις και τις μεταβολές σε κοινωνικές αξίες και ιδεολογίες, μέσα από τα έργα των μεγάλων συγγραφέων μπορούμε να παρατηρήσουμε πώς αλλάζουν οι αντιλήψεις γύρω από τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία, την έννοια της δικαιοσύνης, της ελευθερίας ή της ισότητας και πώς αυτές οι αλλαγές αντικατοπτρίζονται στην κοινωνική ζωή. Για παράδειγμα τα έργα του 19ου αιώνα αναδεικνύουν την αναδυόμενη βιομηχανική κοινωνία και την ταξική πάλη ενώ η λογοτεχνία του 20ου αιώνα εστιάζει σε θέματα όπως η ελευθερία του ατόμου, οι πολιτικοί αγώνες και η απογοήτευση μετά τους δύο παγκοσμίους πολέμους^{cix}. Συνολικά, η λογοτεχνία λειτουργεί ως παράθυρο στο παρελθόν και τις κοινωνίες που το διαμόρφωσαν, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει ένα εργαλείο για να κατανοήσουμε τις ανθρώπινες

εμπειρίες πέρα από τα όρια του χώρου και του χρόνου. Μέσω αυτής, η κοινωνία με άλλες εποχές και κοινωνίες καθίσταται δυνατή και ενισχύεται ενώ μας επιτρέπει να αναπτύξουμε μια πιο ολοκληρωμένη αντίληψη για τον κόσμο γύρω μας.

Η κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας που βρίσκεται πέρα από τα όρια της προσωπικής μας εμπειρίας αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την ανάπτυξη της ανθρώπινης αντίληψης, της ενσυναίσθησης και της συλλογικής προόδου. Ο κόσμος μας είναι πολυδιάστατος και πολυπολιτισμικός, με αμέτρητες κοινωνικές πραγματικότητες που διαμορφώνονται από διαφορετικά ιστορικά, γεωγραφικά και πολιτισμικά πλαίσια. Η επαφή με αυτές τις πραγματικότητες, ακόμα και αν δεν συνδέονται άμεσα με τη δική μας ζωή, έχει μεγάλη αξία. Πρώτον, μας διδάσκει να βλέπουμε πέρα από τα στενά όρια της προσωπικής μας οπτικής. Σε διαφορετικό τρόπο ζωής, αξιών και παραδόσεων, εμπλουτίζουμε τη γνώση μας για το ανθρώπινο είδος και συνειδητοποιούμε ότι η εμπειρία μας δεν είναι το μοναδικό πρότυπο ζωής. Μελετώντας το μυθιστόρημα 'Αλμπατρος, κατάφερε να ταξιδέψω πίσω στον χρόνο, νιώθοντας πως βιώνω τα γεγονότα μαζί με τους ήρωες του βιβλίου. Η δύναμη της λογοτεχνίας βρίσκεται ακριβώς σε αυτή την μαγική ικανότητα να δημιουργεί μια γέφυρα μεταξύ διαφορετικών εποχών, τόπων και εμπειριών, προσφέροντάς μας την ευκαιρία να δούμε τον κόσμο μέσα από τα μάτια άλλων ανθρώπων. Μέσα από την ανάγνωση, γνώρισα και κατανόησα τον τρόπο ζωής των ανθρώπων εκείνης της εποχής, καθώς και τις σκέψεις, τις αξίες και τις δράσεις. Ήρθα αντιμέτωπη με τα κίνητρα πίσω από τις πράξεις τους και αυτό με βοήθησε να τις δικαιολογήσω. Ένιωθα ότι ήμουν η Μολλυ, η Φυλλίς και ο Έντμουντ, σκεφτόμουν ότι καταπατούν τα δικά μου δικαιώματα και πως θα δρούσα εγώ στην θέση τους με βάση τα δεδομένα της εποχής εκείνης και όχι την δικιά μας. Ενώ, όσο διάβαζα το μυθιστόρημα, τόσο ανακάλυπτα πόσο διαχρονικά είναι πολλά από τα διλήμματα και τα συναισθήματα που περιγράφονται. Αυτή η σύνδεση που δημιουργήθηκε αναμεσα σε μένα και τους ήρωες με έκανε να νιώσω μέρος της ζωής τους και τα εμπεδώσω ότι η λογοτεχνία είναι ένα εργαλείο που ενώνει κόσμους που απέχουν σε χρόνο, κουλτούρα και συνθήκες.

Βιβλιογραφία

- Allen, R.C. (2009). *The British industrial revolution*. New York: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P (1998). *Η Διάκριση: Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης*. (Μτφρ. Ε. Δρουκουπούλου). Αθήνα: Πατάκης.
- Craib, I. (2012). *Κλασική κοινωνική θεωρία: Μια εισαγωγή στις σκέψεις των Μαρξ, Βέμπερ, Ντυρκέμ, και Ζίμμελ* (2η έκδ.). Αθήνα Παπαζήσης.
- de Beauvoir, S. (1949). *The second Sex*. (Μτφρ. Τζένη Κωνσταντίνου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Engels, F. (1845). *The condition of the working class in England*. Εκδόσεις Μπαυρον.
- Flanders, J. (2012). *The Victorian City: Everyday life in Dickens' London*. Εκδόσεις New York : Thomas Dunne Books.
- Giddens, A. (2010). *Κοινωνική θεωρία και Νεωτερικότητα*. (Μτφρ. Α. Χατζηβασιλείου). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Harvey, J.L. (2000). *The English Aristocracy*. Εκδόσεις The North American Review.
- Perkin, J. (1995). *The victorian woman*. New York : New York University Press.
- Thompson, E. P. (1963) *The Making of the English Working Class*. New York: Pantheon Books.
- Τριανταφύλλου, Σ. (2003) *Άλμπατρος*. (5η Έκδοση). Αθήνα: Πατάκη.

Online Άρθρα

[Christabel Pankhurst: Suffragette leader | London Museum](#)

[History and Legacy of the Suffragette Fellowship; Calling all Women!](#)

[The Suffragettes | London Museum](#)

[Women's Social and Political Union \(WSPU\) | Britannica](#)

[Σε κλοιό κινητοποιήσεων η χώρα ένα μήνα πριν τη γενική απεργία | in.gr](#)

[Θέρμανση ή τρόφιμα; Κοινωνική αναταραχή λόγω της ενεργειακής κρίσης στην Ευρώπη | HuffPost Greece ΔΙΕΘΝΕΣ](#)

Σημειώσεις

-
- ⁱ Craib, I.(2012). Κλασική κοινωνική θεωρία : Μια εισαγωγή στις σκέψεις των Μαρξ, Βέμπερ, Ντυρκέμ, και Ζίμμελ (2η έκδ.). Αθήνα Παπαζήσης. (σελ. 285-315).
- ⁱⁱ Craib, I.(2012). Κλασική κοινωνική θεωρία : Μια εισαγωγή στις σκέψεις των Μαρξ, Βέμπερ, Ντυρκέμ, και Ζίμμελ (2η έκδ.). Αθήνα Παπαζήσης. (σελ 212-257)
- ⁱⁱⁱ Craib, I.(2012). Κλασική κοινωνική θεωρία : Μια εισαγωγή στις σκέψεις των Μαρξ, Βέμπερ, Ντυρκέμ, και Ζίμμελ (2η έκδ.). Αθήνα Παπαζήσης. (σελ 85-112)
- ^{iv} Bourdieu, P (1998). Η διάκριση: Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης. (Μτφρ.Ε. Δρουκουπούλου). Αθήνα: Πατάκης. (σελ 100-158).
- ^v Simone de Beauvoir. (1949). The second Sex. (Μετφρ. Τζένη Κωνσταντίνου). Αθήνα: Μεταίχμιο (σελ 358).
- ^{vi} Simone de Beauvoir. (1949). The second Sex. (Μετφρ. Τζένη Κωνσταντίνου). Αθήνα: Μεταίχμιο (σελ 70-80).
- ^{vii} Simone de Beauvoir. (1949). The second Sex. (Μετφρ. Τζένη Κωνσταντίνου). Αθήνα: Μεταίχμιο (σελ 370-380).
- ^{viii} Simone de Beauvoir. (1949). The second Sex. (Μετφρ. Τζένη Κωνσταντίνου). Αθήνα: Μεταίχμιο (425-428).
- ^{ix} Simone de Beauvoir. (1949). The second Sex. (Μετφρ. Τζένη Κωνσταντίνου). Αθήνα: Μεταίχμιο (429-440).
- ^x Simone de Beauvoir. (1949). The second Sex. (Μετφρ. Τζένη Κωνσταντίνου). Αθήνα: Μεταίχμιο (445-460).
- ^{xi} Simone de Beauvoir. (1949). The second Sex. (Μετφρ. Τζένη Κωνσταντίνου). Αθήνα: Μεταίχμιο (σελ 817-818).
- ^{xii} Giddens, A. (2010). Κοινωνική θεωρία και Νεωτερικότητα. (Μτφρ. Α. Χατζηβασιλείου). Αθήνα: Παπαζήσης(σελ 120-123)
- ^{xiii} Ιωάννης Δημητρουκάς- Θουκυδίδης Ιωάννου. Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία. Ινστιτούτο τεχνολογίας υπολογιστών και εκδόσεων Διοφαντος.(σελ 110-113).
- ^{xiv} Giddens, A. (2010). Κοινωνική θεωρία και Νεωτερικότητα. (Μτφρ. Α. Χατζηβασιλείου). Αθήνα: Παπαζήσης (σελ 128-132).
- ^{xv} Giddens, A. (2010). Κοινωνική θεωρία και Νεωτερικότητα. (Μτφρ. Α. Χατζηβασιλείου). Αθήνα: Παπαζήσης (σελ 160-165).
- ^{xvi} Engels, F. (1845). The condition of the working class in England. Εκδόσεις Μπαυρον. (σελ 56-68)
- ^{xvii} Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 14).
- ^{xviii} Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη. (σελ 101).
- ^{xix} Engels, F. (1845). The condition of the working class in England. Εκδόσεις Μπαυρον. (70-79).
- ^{xx} Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη. (σελ 30-31).
- ^{xxi} Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 35-39).
- ^{xxii} Engels, F. (1845). The condition of the working class in England. Εκδόσεις Μπαυρον.(σελ 45-58).
- ^{xxiii} Engels, F. (1845). The condition of the working class in England. Εκδόσεις Μπαυρον.(σελ 65-83)
- ^{xxiv} Engels, F. (1845). The condition of the working class in England. Εκδόσεις Μπαυρον.(85-100)
- ^{xxv} Engels, F. (1845). The condition of the working class in England. Εκδόσεις Μπαυρον. (σελ 90-105)
- ^{xxvi} Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 18-20)
- ^{xxvii} Allen, R.C. (2009). The British industrial revolution (σελ 160-163)

-
- xxviii Allen, R.C. (2009). The British industrial revolution (138-139)
- xxix Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 25-26).
- xxx Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 66-67,92)
- xxxi Allen, R.C. (2009). The British industrial revolution (σελ 165-168).
- xxxii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 21).
- xxxiii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη. (σελ 82-84).
- xxxiv Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(21-22)
- xxxv Engels, F. (1845). The condition of the working class in England. Εκδόσεις Μπαυρον. (σελ 120-152).
- xxxvi Allen, R.C. (2009). The British industrial revolution. (σελ 182-204).
- xxxvii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 230-231).
- xxxviii Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy.(σελ 45-50).
- xxxix Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy. (60-70).
- xl Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy. (σελ 108-115)
- xli Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 54-55).
- xlii Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy. (σελ 45-60).
- xliii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη(σελ 60-61).
- xliv Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy.(σελ 60-65).
- xlv Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy. (σελ 80-110).
- xlvi Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(103-104).
- xlvii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 130-131).
- xlviii Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy.(150-156).
- xlix Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 52).
- ¹ Flanders, J. (2012). The Victorian City: Everyday life in Dickens' London, St. Martin's press, (σελ 132-140)
- li Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy.(146-158).
- lii Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy. (σελ 160-180)
- liii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 56-57).
- liv Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 103).
- lv Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 299-301).
- lvi Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy.(175-189).
- lvii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 61).
- lviii Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy. (σελ 175-200).
- lix Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 154-161).
- lx Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 317-324).
- lxi Flanders, J. (2012). The Victorian City: Everyday life in Dickens' London, St. Martin's press,(σελ 160-170)
- lxii Thompson E.P. (1963) The Making of the English Working Class (σελ 100- 128).
- lxiii Thompson E.P. (1963) The Making of the English Working Class (σελ 130-160).
- lxiv Flanders, J. (2012). The Victorian City: Everyday life in Dickens' London, St. Martin's press. (σελ. 300-335).
- lxv Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy.(σελ 250-270)
- lxvi Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(158-160).

-
- lxvii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 70-71)
- lxviii Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy. (σελ. 175-200).
- lxix Thompson E.P. (1963) The Making of the English Working Class. (σελ. 100-150).
- lxx Flanders, J. (2012). The Victorian City: Everyday life in Dickens' London, St. Martin's press. (σελ.350-375).
- lxxi Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 280-288).
- lxxii Thompson E.P. (1963) The Making of the English Working Class.(340-353).
- lxxiii Thompson E.P. (1963) The Making of the English Working Class.(σελ 360-373).
- lxxiv Thompson E.P. (1963) The Making of the English Working Class(380-386).
- lxxv Thompson E.P. (1963) The Making of the English Working Class.(σελ 390-402).
- lxxvi Η θέση της γυναίκας στην αρχαία Αθήνα — Μνήμες Ελληνισμού
- lxxvii Η θέση της γυναίκας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα | OffLine Post
- lxxviii Women's Suffrage - The U.S. Movement, Leaders & 19th Amendment | HISTORY
- lxxix Simone de Beauvoir. (1949). The second Sex. (Μετφρ. Τζένη Κωνσταντίνου). Αθήνα: Μεταίχμιο. (σελ 352-360).
- lxxx Simone de Beauvoir. (1949). The second Sex. (Μετφρ. Τζένη Κωνσταντίνου). Αθήνα: Μεταίχμιο (σελ 440-460).
- lxxxi Joan Perkin.(1995). The victorian woman. New York : New York University Press (σελ 28-40).
- lxxxii Joan Perkin.(1995). The victorian woman. New York : New York University Press (σελ 60-68).
- lxxxiii Joan Perkin.(1995). The victorian woman. New York : New York University Press (σελ 90-93).
- lxxxiv Joan Perkin.(1995). The victorian woman. New York : New York University Press (σελ 100-109).
- lxxxv Joan Perkin.(1995). The victorian woman. New York : New York University Press (σελ 14-23).
- lxxxvi Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 109-111).
- lxxxvii Joan Perkin.(1995). The victorian woman. New York : New York University Press (σελ 150-156).
- lxxxviii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη. (σελ 60-61).
- lxxxix Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy, (σελ 190-220)
- xc Joan Perkin.(1995). The victorian woman. New York : New York University Press(100-129).
- xcī Joan Perkin.(1995). The victorian woman. New York : New York University Press (σελ 90-98)
- xcii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 122-126).
- xciii Harvey, J.L. (2000). The English Aristocracy, (σελ 150-212).
- xciv Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 20-26).
- xcv Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 69).
- xcvi Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη. (σελ31).
- xcvii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(200-209).
- xcviii Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 17)
- xcix Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 27).
- c Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη. (σελ 224-228)
- cī Κοινωνική και Πολιτική Ένωση Γυναικών (WSPU) | Μπριτάνικα
- cii History and Legacy of the Suffragette Fellowship; Calling all Women! (σελ 10-50)
- ciii Christabel Pankhurst: Αρχηγός της Σουφραζέτας | Μουσείο Λονδίνου
- civ Σώτη Τριανταφύλλου (2003) Άλμπατρος. (5η Έκδοση) Αθήνα: Πατάκη.(σελ 400-445).

^{cv} Οι Σουφραζέτες | Μουσείο Λονδίνου

^{cvi} Σε κλοιό κινητοποιήσεων η χώρα ένα μήνα πριν τη γενική απεργία | in.gr

^{cvi} Θέρμανση ή τρόφιμα; Κοινωνική αναταραχή λόγω της ενεργειακής κρίσης στην Ευρώπη | HuffPost Greece

ΔΙΕΘΝΕΣ

^{cvi} Βία κατά των γυναικών: Ψάχνοντας τα «γιατί» - ertnews.gr

^{cix} Η ευεργετική επίδραση της Λογοτεχνίας στη ζωή μας - Εκπαιδευτήρια ΠΑΛΛΑΔΙΟ - Τα άρθρα των καθηγητών μας